

Nr 80

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förmånsrättslag, m. m., såvitt propositionen behandlats av första lagutskottet, jämte i ämnet väckta motioner.

Genom en den 29 juni 1970 dagtecknad proposition, nr 142, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

- 1) förmånsrättslag,
- 2) lag om ändring i jordabalken,
- 3) lag om retentionsrätt för fordran hos hotellgäst,
- 4) lag om ändring i utsökningslagen (1877: 31 s. 1),
- 5) lag om ändring i förordningen (1877: 31 s. 51) om nya utsökningslagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall,
- 6) lag om ändring i sjölagen (1891: 35 s. 1),
- 7) lag om ändring i luftfartslagen (1957: 297),
- 8) lag om ändring i lagen (1901: 26 s. 1) om inteckning i fartyg,
- 9) lag om ändring i lagen (1955: 227) om inskrivning av rätt till luftfartyg,
- 10) lag om ändring i lagen (1966: 454) om företagsinteckning.

Propositionen har hänvisats till lagutskott och har, såvitt avser förslaget till lag om ändring i jordabalken och förslaget till lag om retentionsrätt för fordran hos hotellgäst, behandlats av tredje lagutskottet (3 LU 1970: 82) och i övrigt av första lagutskottet.

I samband med propositionen har första lagutskottet behandlat följande i anledning av propositionen väckta motioner, nämligen

dels de likalydande motionerna I: 1275 av herr Annerås m. fl. och II: 1486 av herr Hovhammar m. fl.;

dels de likalydande motionerna I: 1276 av herr Lindblad m. fl. och II: 1488 av herr Westberg i Ljusdal m. fl.;

dels ock motionen II: 1487 av herrar Magnusson i Borås och Krönmark.

Motionsyrkandena redovisas på s. 14.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs fram förslag till ny lagstiftning om ordningen för betalning av fordringar vid utmätning och konkurs. De nya bestämmelserna är i första hand upptagna i en förmånsrättslag som skall ersätta 17 kap. handelsbalken.

Förslaget till förmånsrättslag utgår från att alla borgenärer i princip skall behandlas lika. Fordringar får därför förmånsrätt till betalning endast om verkligt starka skäl finns härför.

I lagförslaget skils mellan särskilda och allmänna förmånsrätter. Särskilda förmånsrätter belastar endast bestämd egendom och gäller vid både utmätning och konkurs. Allmänna förmånsrätter däremot avser i princip all gäldenärens egendom men gäller endast vid konkurs.

Beträffande de särskilda förmånsrätterna föreslås endast mindre ändringar i förhållande till vad som nu gäller. Alltjämt skall flertalet särskilda förmånsrätter utgöras av sådana som följer med panträtt eller retentionsrätt. Det kan nämnas att hyresvärds och jordägares nuvarande retentionsrätt föreslås bli utmönstrad samtidigt som deras förmånsrätt föreslås bli omkonstruerad. Liksom f. n. skall det vid sidan av panträtt och retentionsrätt i huvudsak finnas endast två slags fordringar som är förenade med särskild förmånsrätt, nämligen fordran på grund av företagsinteckning och utmätningssfordran.

Av de allmänna förmånsrätterna är f. n. den som tillkommer fordran på lön eller pension den utan tvekan viktigaste. Den är emellertid inte tillräcklig för att i alla lägen tillgodose samtliga lönekrav vid konkurs. Inom inrikesdepartementet pågår därför f. n. arbete med att skapa en statlig lönegaranti vid konkurs. Tillkomsten av en sådan garanti kan påverka bedömningen av förmånsrätten för löne- och pensionsfordringar. Först när arbetet med en lönegaranti slutförts, kan frågan om garantins betydelse för förmånsrätten tas upp. I förevarande sammanhang föreslås inte någon väsentlig ändring av löneborgenärernas förmånsrätt.

I fråga om allmänna förmånsrätter i övrigt föreslås en utmönstring av vissa nu befintliga. Av de allmänna förmånsrätter som skall få bestå bör nämnas den som tillkommer fordran på skatt eller allmän avgift.

Som en följd av förslaget kommer gruppen av oprioriterade fordringar att bli något större än f. n. De från ekonomisk synpunkt tyngst vägande fordringarna utan förmånsrätt torde emellertid även i fortsättningen komma att bli leverantörsfordringar och liknande. Böter och viten skall liksom f. n. ha minsta rätt. Även fordringar på grund av förverkande eller annan särskild rättsverkan av brott föreslås emellertid bli efterställda andra fordringar.

Förmånsrättslagen har nära samband med jordabalken och föreslås därför träda i kraft samtidigt med jordabalken eller den 1 januari 1972.

Av propositionen återges i det följande — förutom lagförslagen — endast inledningen och vad föredragande departementschefen anfört i sin allmänna motivering vid lagrådsremissen. Beträffande innehållet i övrigt får utskottet hänvisa till propositionen.

De vid propositionen fogade lagförslagen är av följande lydelse.

1) Förslag

till

Förmånsrättslag

Härigenom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser

1 §

Vid utmätning eller konkurs har borgenärer inbördes rätt till betalning enligt denna lag. Föreskrift om lika rätt till betalning innebär att varje borgenär får betalt i förhållande till sin fordran.

I fråga om företräde till betalning vid införsel gäller särskilda bestämmelser.

2 §

Förmånsrätt till betalning är särskild eller allmän. Särskild förmånsrätt gäller vid utmätning och konkurs samt avser viss egendom. Allmän förmånsrätt gäller endast vid konkurs och avser all egendom som ingår i gäldenärens konkursbo.

Förmånsrätt omfattar även ränta i den mån ej annat är föreskrivet.

3 §

Förmånsrätt består, även om fordringen överlåtes eller tages i anspråk genom utmätning eller införsel eller på annat sätt övergår till annan.

Särskilda förmånsrätter

4 §

Förmånsrätt följer med

1. sjöpanträtt och luftpanträtt,
2. handpanträtt och rätt att kvarhålla lös egendom till säkerhet för fordran (retentionsrätt),
3. panträtt på grund av inteckning i fartyg eller i luftfartyg och reservdelar till luftfartyg.

Beställare av fartyg som lämnat fartygsbyggaren förskott i byggnadsämnen eller pengar har förmånsrätt i byggnadsämnena och det som för beställarens räkning tillverkats med förskottet, om skriftlig handling upprättats och med denna förfarits enligt 3 § sjölagen (1891: 35 s. 1).

Redare vilken för medredare lämnat förskott som avses i 17 § sjölagen har förmånsrätt i medredarens andel av fartyget enligt nämnda paragraf.

5 §

Förmånsrätt i lös egendom som hör till näringsverksamhet vari företagsinteckning kan meddelas följer med

1. fordran hos hyresgäst eller arrendator på grund av hyres- eller arrendeavtal angående lägenhet eller jord som var avsedd för verksamheten, dock ej för större belopp än som svarar mot tre månaders hyra eller ett års arrendeavgift,

2. företagsinteckning.

Särskild föreskrift om vilka slag av lös egendom som omfattas av företagsinteckning äger motsvarande tillämpning i fråga om förmånsrätt enligt 1.

6 §

Förmånsrätt i fast egendom följer med

1. fordran som enligt lag är förenad med förmånsrätt enligt denna punkt,
2. inteckning i egendomen.

7 §

Förmånsrätt i tomträtt följer med

1. fordran på avgäld i anledning av upplåtelsen som ej förfallit till betalning tidigare än ett år innan utmätningen ägde rum eller konkursansökningen gjordes,
2. fordran som enligt lag är förenad med förmånsrätt enligt denna punkt,
3. inteckning i tomträffen.

8 §

Utmätning ger förmånsrätt i den utmätta egendomen.

9 §

Särskilda förmånsrätter gäller inbördes efter paragrafernas och, beträffande 4 §, styckenas följd samt efter den i 4 § första stycket och 5—7 §§ angivna numreringen.

Förmånsrätt enligt 4 § första stycket 2 eller 3 har dock företräde framför förmånsrätt enligt 4 § första stycket 1 på grund av sjöpanträtt som avses i 267 § 6 sjölagen (1891: 35 s. 1) och förmånsrätt enligt 4 § första stycket 3 har företräde framför förmånsrätt enligt 4 § första stycket 2 på grund av retentionsrätt.

Förmånsrätt på grund av utmätning har företräde framför förmånsrätt på grund av inteckning, vilken sökts samma dag som utmätningen verkställdes eller senare.

Utmätning ger företräde framför senare utmätning av samma egendom. Utmätning för flera fordringar på en gång ger lika rätt. Om det inbördes företrädet i övrigt mellan fordringar med samma slag av förmånsrätt finns för vissa fall särskilda bestämmelser.

Allmänna förmånsrätter

10 §

Allmän förmånsrätt följer med

borgenärs kostnad för gäldenärens försättande i konkurs och för beslut att dödsbos egendom skall avträdas till förvaltning av boutredningsman samt begravnings- och bouppteckningskostnad, när gäldenären avlidit före konkursbeslutet,

arvode och kostnadsersättning till god man enligt ackordslagen (),

tillsynsman enligt nämnda lag eller konkurslagen (1921: 225) eller förordnad boutredningsman, om fordringen belöper på tid inom sex månader innan konkursansökningen gjordes eller därefter,

kostnad för särskild åtgärd som under nämnda tid vidtagits med gode mannens eller tillsynsmannens godkännande eller av boutredningsmannen och uppenbart varit till borgenärernas bästa,

allt i den mån beloppet med hänsyn till omständigheterna är skäligt.

11 §

Allmän förmånsrätt följer därefter med arbetstagares fordran på sådan lön eller annan ersättning på grund av anställningen som ej förfallit till betalning tidigare än ett år innan konkursansökningen gjordes och på lön eller ersättning under skälig uppsägningstid, högst sex månader. Har lönefordran som förfallit tidigare varit föremål för tvist, gäller förmånsrätten, om talan väckts eller sådan förhandling som föreskrives i kollektivavtal begärts inom sex månader från förfallodagen och konkursansökningen följt inom sex månader från det att tvisten blivit slutligt avgjord. I fråga om semesterlön eller semesterersättning som är intjänad innan konkursansökningen gjordes, gäller förmånsrätten vad som står inne för det löpande och de närmast föregående två kvalifikationsåren.

Förmånsrätt enligt första stycket följer även med fordran på pension vilken tillkommer arbetstagare eller dennes efterlevande för högst ett år innan konkursansökningen gjordes och nästföljande sex månader. Förmånsrätten gäller även i fråga om pension, som intjänats hos föregående arbetsgivare, om gäldenären övertagit ansvaret för pensionen under de betingelser som anges i 23 och 26 §§ lagen (1967: 531) om tryggnad av pensionsutfästelse m. m.

Om gäldenären är näringsidkare, skall arbetstagare, som själv eller jämte närstående ägde väsentlig andel i företaget och som hade väsentligt inflytande över dess verksamhet, eller hans efterlevande ej ha förmånsrätt enligt denna paragraf för lön eller pension. Vad som sagts nu gäller även om gäldenären är juridisk person utan att vara näringsidkare.

12 §

Allmän förmånsrätt följer därefter med fordran på framtida pension till arbetstagare, som är född år 1907 eller tidigare, eller dennes efterlevande. Därvid får dock intjänad del av utfäst pension icke antagas avse större årlig pension än som motsvarar basbeloppet enligt lagen (1962: 381) om allmän försäkring. Från det sålunda beräknade fordringsbeloppet skall i förekommande fall avdragas upplupen del av pension enligt allmän pensionsplan eller enligt privat pensionsförsäkring.

Förmånsrätt enligt första stycket gäller även fordran på framtida pension som intjänats hos föregående arbetsgivare, om gäldenären övertagit ansvaret för pensionsfordringen enligt vad som anges i 11 § andra stycket.

Om gäldenären är näringsidkare eller juridisk person utan att vara näringsidkare, äger 11 § tredje stycket motsvarande tillämpning.

13 §

Allmän förmånsrätt följer därefter med fordran på skatt och allmän avgift i fall och med de begränsningar som särskilt föreskrives.

14 §

Fordringar som har allmän förmånsrätt enligt samma paragraf har inbördes lika rätt.

Förhållandet mellan särskilda och allmänna förmånsrätter

15 §

Fordran med allmän förmånsrätt uttages i första hand ur egendom som ej är föremål för särskild förmånsrätt. Förslår ej denna egendom, uttages fordringen ur egendom, vari särskild förmånsrätt gäller, före fordringar med sådan förmånsrätt i den mån det är medgivet enligt 16 eller 17 § och i övrigt efter sistnämnda fordringar.

16 §

Fordran med allmän förmånsrätt enligt 10 eller 11 § uttages, om det behövs, före fordringar med särskild förmånsrätt i lös egendom enligt 4 § andra eller tredje stycket, 5 eller 8 §. Vad som uttages på detta sätt skall, när det finns särskilda förmånsrätter i olika egendomsgrupper, fördelas på grupperna i förhållande till den köpeskillning som erhållits för varje grupp.

Brist som därefter kvarstår uttages vid exekutiv försäljning av gäldenärens fasta egendom eller tomträtt med företräde framför inteckning eller fordran med förmånsrätt på grund av utmätning. Finns två eller flera fastigheter eller tomträtter i konkursboet, skall vad som sammanlagt behöver uttagas om möjligt fördelas på fastigheterna eller tomträtterna i förhållande till de köpeskillningar som erhållits för dem.

17 §

Fordran med allmän förmånsrätt enligt 12 § uttages, om det behövs, före fordringar med särskild förmånsrätt i lös egendom enligt 4 § tredje stycket, 5 eller 8 §. Härvid äger 16 § första stycket andra punkten motsvarande tillämpning.

Fordringar utan förmånsrätt

18 §

Fordringar som ej är förenade med förmånsrätt har inbördes lika rätt med de undantag som anges i 19 §.

Har fordran särskild förmånsrätt i viss egendom men förslår ej egendomen för att infria fordringen, behandlas återstoden av denna som fordran utan förmånsrätt.

19 §

Böter, viten och fordran på grund av förverkande eller annan särskild rättsverkan av brott går vid konkurs efter andra fordringar.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972.

Genom lagen upphäves

17 kap. handelsbalken,

förordningen den 18 februari 1735 angående lånebankens öppnande till att göra lån på fast egendom och järn,

förklaringen den 12 januari 1757 rörande lån i banken på järn och metaller samt magistraternas vedergällning för vågattester,

förklaringen den 15 februari 1779 över vad vid järns pantsättning, till låns erhållande i banken, bör iakttagas,

kungörelsen (1830: 16 s. 178) angående åtskilliga föreskrifter i avseende på järn- och vågeffekter, som i banken belånas,

lagen (1891: 20 s. 3), innefattande tillägg till 17 kap. 6 § handelsbalken.

2. Avgäld av enskild natur som avses i 17 kap. 6 § första stycket första punkten handelsbalken skall ha förmånsrätt enligt 6 § 1 nya lagen. Vad som sagts nu gäller även fordran vilken enligt annan äldre bestämmelse är förenad med sådan förmånsrätt som avses i 17 kap. 6 § första stycket första punkten handelsbalken.

Förmånsrätt som anges i första stycket gäller ej belopp som förfallit till betalning tidigare än ett år innan utmätningen ägde rum eller konkursansökningen gjordes.

3. Genom nya lagen upphäves den förmånsrätt som enligt äldre författningar särskilt tillkommer Stockholms stads brandförsäkringskontor för premielån.

Brandförsäkringskontoret skall i stället åtnjuta rätt till betalning ur fast egendom enligt 6 § 1 och ur tomträtt enligt 7 § 2 nya lagen för amortering eller ränta på premielån som ej förfallit till betalning tidigare än ett år innan utmätningen ägde rum eller konkursansökningen gjordes.

4. Inteckning för avkomst eller annan förmån, som upplåtits med stöd av 54 § förordningen (1875: 42 s. 12) angående inteckning i fast egendom, medför förmånsrätt enligt 6 § 2 nya lagen för vad rättighetshavaren enligt lag har rätt att utfå ur fast egendom och enligt 7 § 3 nya lagen för vad han enligt lag har rätt att utfå ur tomträtt.

5. Vad i nya lagen och punkt 4 sägs om förmånsrätt i tomträtt äger motsvarande tillämpning beträffande vattenfallsrätt som upplåtits enligt lagen (1907: 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom.

6. Pensionsutfästelse som enligt övergångsbestämmelserna till lagen (1967: 532) om ändring i 17 kap. handelsbalken är förenad med förmånsrätt enligt 11 § tredje stycket i nämnda kapitel skall i samma omfattning ha förmånsrätt närmast före fordringar som har förmånsrätt enligt 13 § nya lagen.

7. När annan nyttjanderätt än tomträtt eller vattenfallsrätt upplåtits före den nya lagens ikraftträdande, skall fordran mot nyttjanderättshavaren på grund av rättsförhållandet vara förenad med särskild förmånsrätt näst före förmånsrätt enligt 5 § nya lagen, i den mån förmånsrätt skolat äga rum enligt 5 § första stycket eller 6 § första stycket tredje och fjärde punkterna i 17 kap. handelsbalken. Förmånsrätten får ej göras gällande samtidigt som förmånsrätt enligt 5 § första stycket 1 nya lagen på grund av samma rättsförhållande.

Den förmånsrätt på grund av retentionsrätt som anges i 4 § första stycket 2 nya lagen gäller ej i fråga om jordägares eller hyresvärds rätt att kvarhålla egendom till säkerhet för fordran hos arrendator eller hyresgäst enligt övergångsbestämmelserna till nya jordabalken.

8. Om utmätning skett före den nya lagens ikraftträdande eller gäldenär försatts i konkurs på grund av ansökan som gjorts före nämnda tidpunkt, gäller äldre bestämmelser beträffande utmätningen eller konkursen.

9. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrift

som ersatts genom bestämmelse i nya lagen, tillämpas i stället den nya bestämmelsen, i den mån förmånsrätt fortfarande skall äga rum enligt nya lagen eller enligt vad som sagts här ovan.

4) Förslag

till

Lag

om ändring i utsökningslagen (1877: 31 s. 1)

Härigenom förordnas, att 67 § utsökningslagen (1877: 31 s. 1) skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

67 §.¹

Bestämmelserna i 65 och 66 §§ hindra ej att pant utmätes för pantfordringen eller att egendom, som borgenären av annan anledning äger hålla inne till säkerhet för sin fordran, utmätes för denna. *Vad som nu sagts gäller dock icke i fråga om egendom som hyresvärd eller jordägare har rätt att kvarhålla till säkerhet för fordran hos hyresgäst eller arrendator.*

Bestämmelserna i 65 och 66 §§ hindra ej att pant utmätes för pantfordringen eller att egendom, som borgenären av annan anledning äger hålla inne till säkerhet för sin fordran, utmätes för denna.

Anvisar gäldenären — — — — — familjs behov.

Om egendom — — — — — egendomens ställe.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972.

67 § i sin äldre lydelse gäller fortfarande, när hyresvärd eller jordägare har rätt att kvarhålla egendom till säkerhet för fordran hos hyresgäst eller arrendator enligt lagen () om införande av nya jordabalken.

5) Förslag

till

Lag

om ändring i förordningen (1877: 31 s. 51) om nya utsökningslagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall

Härigenom förordnas, att 10 § 11 mom. förordningen (1877: 31 s. 51) om nya utsökningslagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall upphöra att gälla vid utgången av år 1971.

¹ Senaste lydelse 1968: 623.

Rätt att kvarhålla egendom som inträtt före lagens ikraftträdande består utan hinder av lagen () om retentionsrätt för fordran hos hotellgäst. Andra stycket sistnämnda lag gäller även egendom som kvarhållits enligt äldre bestämmelser.

6) Förslag

till

Lag

om ändring i sjölagen (1891: 35 s. 1)

Härigenom förordnas, att 3, 17, 269 och 276 §§ sjölagen (1891: 35 s. 1) skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

3 §.¹

Har den, för vars räkning fartyg bygges, för byggnadens verkställande givit eller utfäst sig att giva varvsägaren eller byggmästaren förskott av penningar eller byggnadsämnen, äge han, när avhandling därom upprättats, att låta den intagas, om byggnaden verkställs i stad med rådhusrätt, i rådhusrättens protokoll och eljest i protokollet hos närmaste rådhusrätt; och njute sedan förmånsrätt, som i 17 kap. handelsbalken sägs.

Har den, för vars räkning fartyg bygges, för byggnadens verkställande givit eller utfäst sig att giva varvsägaren eller byggmästaren förskott av penningar eller byggnadsämnen, äge han, när avhandling därom upprättats, att låta den intagas, om byggnaden verkställs i stad med rådhusrätt, i rådhusrättens protokoll och eljest i protokollet hos närmaste rådhusrätt. Han njuter sedan förmånsrätt enligt 4 § andra stycket förmånsrättslagen ().

17 §.

Till bestridande av de utgifter, som av rederirörelsen påkallas, åligger en var redare att i mån av behov bidra i förhållande till sin andel i fartyget. Försummar redare att vid anfordran erlägga beslutat bidrag och varder detta av huvudredaren eller annan redare förskjutet, vare den försumlige skyldig att å förskjutna beloppet erlägga ränta efter åtta procent om året, tills betalning sker, ävensom ersätta kostnaden för den försäkring, som förskottsgivaren må hava tagit till sin säkerhet. Borgenären njute för sin fordran panträtt i den försumliges andel i

Till bestridande av de utgifter, som av rederirörelsen påkallas, åligger en var redare att i mån av behov bidra i förhållande till sin andel i fartyget. Försummar redare att vid anfordran erlägga beslutat bidrag och varder detta av huvudredaren eller annan redare förskjutet, vare den försumlige skyldig att å förskjutna beloppet erlägga ränta efter åtta procent om året, tills betalning sker, ävensom ersätta kostnaden för den försäkring, som förskottsgivaren må hava tagit till sin säkerhet. Borgenären njute för sin fordran panträtt i den försumliges

¹ Senaste lydelse 1964: 658.

(Nuvarande lydelse)

fartyget och förmånsrätt till betalning *efter vad i 17 kap. handelsbalken sägs*; äge ock, i avräkning å sin fordran, i den försumliges ställe uppbära den utdelning, som på dennes andel belöper.

Den här — — — — — fordringen uppkom.

(Föreslagen lydelse)

andel i fartyget och förmånsrätt till betalning *enligt 4 § tredje stycket förmånsrättslagen* (). Han äger *dessutom*, i avräkning å sin fordran, i den försumliges ställe uppbära den utdelning, som på dennes andel belöper.

269 §.¹

Borgenär, som för sin fordran har sjöpanträtt i fartyg eller frakt, njute betalning ur panten *framför de borgenärer, som omförmälas i 17 kap. handelsbalken, för den i 267 § 6 nämnda fordran dock först efter de fordringar, som avses i 17 kap. 3 § första och andra styckena nämnda balk.*

Hava i — — — — — den äldre.

Fordringar, som — — — — — sista resan.

Borgenär, som för sin fordran har sjöpanträtt i fartyg eller frakt, njute betalning ur panten *med förmånsrätt enligt 4 § första stycket 1 förmånsrättslagen* ().

276 §.²

Sjöpanträtt i — — — — — under resan.

Här upptagna fordringar skola njuta betalning ur det inlastade godset *framför de borgenärer, som omförmälas i 17 kap. handelsbalken*, och sig emellan i den nummerordning, i vilken de ovan äro nämnda. Fordringar, som äro upptagna under samma nummer, skola sig emellan njuta lika rätt, var i förhållande till fordringens belopp; dock vad angår de under 1 och 2 nämnda fordringar endast såvida de härröra av samma händelse, eljest skall den yngre äga företräde till betalning framför den äldre.

Här upptagna fordringar skola njuta betalning ur det inlastade godset *med förmånsrätt enligt 4 § första stycket 1 förmånsrättslagen* () och sig emellan i den nummerordning, i vilken de ovan äro nämnda. Fordringar, som äro upptagna under samma nummer, skola sig emellan njuta lika rätt, var i förhållande till fordringens belopp; dock vad angår de under 1 och 2 nämnda fordringar endast såvida de härröra av samma händelse, eljest skall den yngre äga företräde till betalning framför den äldre.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972.

Om utmätning skett före lagens ikraftträdande eller gäldenär försatts i konkurs på grund av ansökan som gjorts före nämnda tidpunkt, gäller äldre bestämmelser beträffande utmätningen eller konkursen.

¹ Senaste lydelse 1928: 161.

² Senaste lydelse 1967: 48.

7) Förslag

till

Lag

om ändring i luftfartslagen (1957:297)

Härigenom förordnas, att 11 kap. 3 § luftfartslagen (1957:297) skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

11 KAP.

3 §.

Borgenär, som har fordran å bär-
garlön eller å ersättning för kost-
nader som avses i 2 §, njute i farty-
get eller godset luftpanträtt med
förmånsrätt *framför de i 17 kap.
handelsbalken omförmälda borgenä-
rerna*, såframt bärgarlönen eller er-
sättningen hänför sig till åtgärder
vilka slutförts här i riket.

Borgenär, som har fordran å bär-
garlön eller å ersättning för kostna-
der som avses i 2 §, njute i fartyget
eller godset luftpanträtt med för-
månsrätt *enligt 4 § första stycket 1
förmånsrättslagen* (), såframt
bärgarlönen eller ersättningen hän-
för sig till åtgärder vilka slutförts
här i riket.

I första — — — — — framför äldre.

Utan borgenärens — — — — — i besittning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972.

Om utmätning skett före lagens ikraftträdande eller gäldenär försatts i konkurs på grund av ansökan som gjorts före nämnda tidpunkt, gäller äldre bestämmelser beträffande utmätningen eller konkursen.

8) Förslag

till

Lag

om ändring i lagen (1901:26 s. 1) om inteckning i fartyg

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1901:26 s. 1) om inteckning i far-
tyg,

dels att 29 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas två nya paragrafer, 16 och 17 §§, av nedan an-
givna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

16 §.¹

Panträtt på grund av inteckning i fartyg omfattar ej ränta för längre tid än tre år före den dag utmätning sker eller konkursansökan göres.

17 §.²

Inteckning medför företräde i förhållande till annan inteckning efter den tidsföljd i vilken inteckningarna sökas. Inteckningar som sökas på samma inskrivningsdag medföra lika rätt.

29 §.³

Då utmätning skett av fartyg som blivit i fartygsregistret infört, eller jämlikt 71 § konkurslagen äskats att intecknat fartyg må utmättningsvis säljas, skall, sedan i *enlighet med 85 § utsökningslagen* bevis här- om inkommit till inskrivningsdomaren, å nästa inskrivningsdag göras anteckning om förhållandet i inteckningsboken. Visas att utmätningen upphävs eller att frågan om fartygets försäljning eljest förfallit, varde ock sådant i boken antecknat.

Då utmätning skett av fartyg som blivit i fartygsregistret infört, eller jämlikt 71 § konkurslagen äskats att intecknat fartyg må utmättningsvis säljas, skall, sedan bevis härom inkommit till inskrivningsdomaren, å nästa inskrivningsdag göras anteckning om förhållandet i inteckningsboken. Visas att utmätningen upphävs eller att frågan om fartygets försäljning eljest förfallit, varde ock sådant i boken antecknat.

Har vid — — — — — laga kraft.

Har domstol — — — — — i inteckningsboken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972.

Om utmätning skett före lagens ikraftträdande eller gäldenär försatts i konkurs på grund av ansökan som gjorts före nämnda tidpunkt, gäller äldre bestämmelser beträffande utmätningen eller konkursen.

9) Förslag

till

Lag

om ändring i lagen (1955: 227) om inskrivning av rätt till luftfartyg

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1955: 227) om inskrivning av rätt till luftfartyg,

dels att 41 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas två nya paragrafer, 19 a och 19 b §§, av nedan angivna lydelse.

¹ Förutvarande 16 § upphävd genom 1934: 254.

² Förutvarande 17 § upphävd genom 1934: 254.

³ Senaste lydelse 1948: 464.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

19 a §.

Panträtt på grund av inteckning i luftfartyg eller reservdelar gäller ej ränta för längre tid än tre år före den dag utmätning sker eller konkursansökan göres.

19 b §.

Inteckning medför företräde i förhållande till annan inteckning efter den tidsföljd i vilken inteckningarna sökas. Inteckningar som sökas på samma inskrivningsdag medföra lika rätt.

41 §.

Då utmätning skett av luftfartyg eller lott däri eller till sådant fartyg hörande, intecknade reservdelar, eller då jämlikt 71 § konkurslagen äskats att luftfartyg eller intecknade reservdelar till sådant fartyg må utmättningsvis säljas, skall, sedan i *enlighet med 85 § utsökningslagen* bevis härom inkommit till inskrivningsdomaren, å nästa inskrivningsdag göras anteckning om förhållandet i inskrivningsboken. Visas att utmätningen upphävts eller att frågan om egendomens försäljning eljest förfallit, varde ock det i boken antecknat.

Då utmätning skett av luftfartyg eller lott däri eller till sådant fartyg hörande, intecknade reservdelar, eller då jämlikt 71 § konkurslagen äskats att luftfartyg eller intecknade reservdelar till sådant fartyg må utmättningsvis säljas, skall, sedan bevis härom inkommit till inskrivningsdomaren, å nästa inskrivningsdag göras anteckning om förhållandet i inskrivningsboken. Visas att utmätningen upphävts eller att frågan om egendomens försäljning eljest förfallit, varde ock det i boken antecknat.

Har egendom — — — — — fördelningslängden inkommer.
Har domstol — — — — — i inskrivningsboken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972.

Om utmätning skett före lagens ikraftträdande eller gäldenär försatts i konkurs på grund av ansökan som gjorts före nämnda tidpunkt, gäller äldre bestämmelser beträffande utmätningen eller konkursen.

10) Förslag

till

Lag**om ändring i lagen (1966: 454) om företagsinteckning**

Härigenom förordnas, att 13 § lagen (1966: 454) om företagsinteckning skall ha nedan angivna lydelse.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)***13 §.**

Den som — — — — — konkursansökningen gjordes.

*Inteckning gäller ej i utmätt egen-
dom, om utmätningen skett före den
dag då inteckningen sökes eller sam-
ma dag.*

Inteckningshavarens rätt — — — — — okända borgenärer.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972.

Om utmätning skett före lagens ikraftträdande, gäller 13 § i sin äldre lydelse beträffande utmätningen.

Motionsyrkandena

I *motionerna I: 1275* av herr Annerås m. fl. och *II: 1486* av herr Hovhammar m. fl. hemställes ”att riksdagen med ändring av proposition nr 142 måtte besluta att fordran på skatt eller allmän avgift jämställas med de oprioriterade fordringarna, samt att vederbörande utskott måtte utarbeta härför erforderliga författningsändringar”.

I *motionerna I: 1276* av herr Lindblad m. fl. och *II: 1488* av herr Westberg i Ljusdal m. fl. hemställes ”att riksdagen måtte uttala att förmånsrätt vid konkurs skall gälla även revisor”.

I *motionen II: 1487* av herrar Magnusson i Borås och Krönmark hemställes ”att riksdagen måtte besluta att i förslaget till förmånsrättslag 11 § tredje stycket skall utgå”.

Beträffande de skäl motionärerna åberopar till stöd för sina yrkanden får utskottet — i den mån redogörelse därför inte lämnas i utskottets yttrande — hänvisa till *motionerna I: 1275*, *I: 1276* och *II: 1487*.

Inledning

I sitt arbete på en revision av utsöknings- och konkursrätten har lagberedningen i ett delbetänkande Utsökningsrätt IX (SOU 1969:5)¹ lagt fram förslag till ny lagstiftning om ordningen för betalning av fordringar vid utmätning eller konkurs.

Yttranden över betänkandet har avgivits av hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Västra Sverige, riksförsäkringsverket (RFV), exekutionsväsendets organisationsnämnd (EON), kammarkollegiet, bankinspektionen, kontrollstyrelsen, centrala folkbokförings- och uppbördsnämnden (CFU), domänverket, kommerskollegium, bostadsstyrelsen, länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Jönköpings, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Västernorrlands län, Stockholms stads överförmyndarnämnd, sjölagskommittén, förmynderskapsutredningen, uppbördsutredningen, riksbanksfullmäktige, Folksam, Föreningen auktoriserade revisorer, Föreningen mellan ombudsmännen hos Sveriges landshypoteksinstitution (landshypoteksombudsmansföreningen), Föreningen Sveriges häradshövdingar och stadsdomare (domarföreningen), Föreningen Sveriges kronofogdar, Hyresgästernas riksförbund, Konungariket Sveriges stadshypotekskassa, Landsorganisationen i Sverige (LO), Riksförbundet Landsbygdens Folk (RLF), Stockholms stads brandförsäkringskontor, Svensk industriförening, Svenska arbetsgivareföreningen, Svenska bankföreningen, Svenska företagares riksförbund, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Svenska kommunförbundet, Svenska personalpensionskassan (SPP), Svenska revisorsamfundet, Svenska sparbanksföreningen, Sveriges advokatsamfund, Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Sveriges arbetsgivareförening för hotell och restauranger, Sveriges arbetsledareförbund (SALF), Sveriges fastighetsägareförbund, Sveriges grossistförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Sveriges industriförbund, Sveriges jordbrukskasseförbund, Sveriges lantbrukförbund, Sveriges speditörförbund, Tjänstemännens centralorganisation (TCO) och Sveriges allmännyttiga bostadsföretag (SABO).

Kommerskollegium har bifogat yttranden av en del handelskammare. Flertalet länsstyrelser har också bifogat yttranden. Dessa är avgivna av

¹ Betänkandet är undertecknat av f. d. justitierådet Gösta Walin, ordförande, samt ledamöterna hovrättsrådet Bengt Rydin och hovrättsassessorn Henry Montgomery. Lagberedningen har samrått med sin rådgivande nämnd, i vilken har ingått riksombudsmannen Jens Adolfsson, sekreteraren i Landorganisationen Bert Ahlgren, andre vice talmannen i riksdagens andra kammare Leif Cassel, ledamoten av riksdagens andra kammare Robert Dockered, direktören i Svenska arbetsgivareföreningen Erik Forstadius, förbundsjuristen i Tjänstemännens centralorganisation Stig Gustafsson, advokaten Gunnar Lindh och ledamoten av riksdagens första kammare Lisa Mattson. I arbetet har vidare deltagit följande särskilt tillkallade sakkunniga, nämligen bankdirektören Erik Burling, hypoteksdirektören Bengt Gunnhagen, professorn Henrik Hessler, advokaten Sten Lindskog, justitierådet Lars Welamson, direktören Sven Åvall och advokaten Anders Öhman.

kronofogdemyndigheter och handelskammare samt — i ett fall — av en hypoteksförening.

Sveriges allmänna hypoteksbank har uttalat att banken helt ansluter sig till vad landshypoteksombudsmansföreningen anfört.

Kooperativa förbundet och Sveriges Investeringsbank AB har avstått från att yttra sig.

På grund av vad sålunda förekommit har inom justitiedepartementet utarbetats förslag till förmånsrättslag, m. m.

De föreslagna bestämmelserna om förmånsrätt har nära samband med den blivande nya jordabalken men även med de nya regler om exekution i fast egendom som jag anmält förut idag. Avsikten är också att förmånsrättsbestämmelserna skall träda i kraft samtidigt med jordabalken och exekutionsreglerna.

Departementschefen

Vid lagrådsremissen anförde *föredragande departementschefen, statsrådet Geijer*, bl. a. följande (avsnitt 3 i propositionen).

3.1. Allmänna synpunkter

I 17 kap. HB finns bestämmelser om den ordning i vilken skulder skall betalas vid konkurs. Bestämmelserna gäller i princip även när borgenärer konkurrerar om betalning vid utmätning. En del av bestämmelserna går tillbaka ända till 1734 års lag medan andra har kommit till betydligt senare. Trots de ändringar som har skett gör bestämmelserna allmänt sett ett synnerligen ålderdomligt intryck. Sedan länge har reglerna varit i behov av en genomgripande översyn.

En del fordringar har förmånsrätt till betalning i viss inbördes ordning. Flera av dessa förmånsberättigade fordringar belastar endast bestämd egendom (särskilda förmånsrätter). Som exempel kan nämnas fordringar som är förenade med panträtt eller retentionsrätt, dvs. rätt att hålla kvar egendom till säkerhet för fordran. Andra fordringar har i princip förmånsrätt till betalning ur all gäldenärens egendom (allmänna förmånsrätter). De mest uppmärksammade fordringarna av denna typ utgörs av lönefordringar, som har en mycket framskjuten rätt till betalning, och skattefordringar, som utgår med sämsta förmånsrätt, dvs. närmast före de oprioriterade fordringarna. Lönefordringarnas förmånsrättsställning — det s. k. löneprivilegiet — leder till att sådana fordringar ibland måste tas ur fast egendom och att de därvid går före inteckningsfordringar. De allmänna förmånsrätterna kan inte göras gällande vid utmätning.

Flertalet fordringar är utan förmånsrätt. Innehavare av sådana fordringar får rätt att lyfta betalning först sedan förmånsberättigade fordringar har bli-

vit till fullo infriade. Levarantörs- och skadeståndsfordringar är i allmänhet utan förmånsrätt. Även fordringar som avser framtida pension hör med visst undantag hit. Böter och viten har minsta rätt.

I sitt arbete med reformering av exekutionsrätten har lagberedningen nu kommit fram till bestämmelserna om betalningsordningen vid utmätning och konkurs. I ett avgivet betänkande har beredningen lagt fram förslag till nya bestämmelser i ämnet. Beredningen har under arbetets gång överlagt med kommitterade från de andra nordiska länderna. Det har därvid visat sig omöjligt att åstadkomma en gemensam lagstiftning på grund av att utgångspunkterna i länderna är så olika. I viktiga hänseenden har emellertid enighet nåtts.

En ledande princip i reformarbetet har varit, att borgenärer skall behandlas lika, om inte verkligt bärande skäl finns för att ge någon företräde. Detta har lett till att flera av de nuvarande förmånsrätterna har utmönstrats och att i huvudsak inte några nya har tagits upp.

Beredningens förslag utgår från den grundläggande skillnaden mellan särskilda och allmänna förmånsrätter. Såvitt avser de förra innebär förslaget bl. a. vissa ändringar i den förmånsrätt som f. n. tillkommer hyresvärd och jordägare mot hyresgäst resp. arrendator. Samtidigt föreslås att hyresvärd och jordägars retentionsrätt skall utgå. I övrigt kan nämnas att en del föräldrade särskilda förmånsrätter enligt förslaget får leva kvar endast övergångsvis. Beträffande de allmänna förmånsrätterna gäller bl. a. att innebörden av de här aktuella lönefordringarna har preciserats bättre än f. n. samt att förmånsrätten för skatter och en del andra fordringar föreslås avskaffad. Beredningen har ägnat stort intresse åt frågan om förhållandet mellan lönefordringar och panträtt i fast egendom. Beredningens överväganden har lett till alternativa förslag som har det gemensamt att panträttshavarnas ställning föreslås förbättrad på löneborgenärernas bekostnad.

Beredningens förslag har remissbehandlats. De har därvid fått ett i huvudsak välvilligt mottagande och ansetts väl ägnade att upphöjas till lag. På många håll har man understrukit behovet av nya bestämmelser om förmånsrätt. Man godtar i princip tanken att begränsa antalet förmånsberättigade fordringar.

Kritik har emellertid framkommit i olika hänseenden. Den utformning beredningen givit löneprivilegiet har sålunda framkallat kritik, särskilt från löntagarorganisationerna. Samma remissinstanser men också många andra har skarpt kritiserat förslaget att begränsa det företräde som löneborgenärerna nu har framför innehavare av fastighetsinteckningar. I den delen har däremot sådana remissinstanser som företräder fastighetskreditgivarna hälsat förslaget med tillfredsställelse. Förslaget att slopa skatteprivilegiet har avstyrkts av en hel del remissinstanser men tillstyrkts av många andra. Även i övrigt har förslaget på olika punkter mött kritik.

För egen del vill jag understryka det angelägna i att bestämmelserna om betalningsordningen vid utmätning och konkurs reformeras. De nuvarande bestämmelserna i ämnet finns i ett kapitel i HB, en av de få balkar i 1734 års lag som i vissa delar alltjämt kvarstår i sin ursprungliga form. Inte minst detta förhållande vittnar om att bestämmelserna behöver moderniseras (angående placeringen av de nya bestämmelserna, se under 4.1).

Det är beklagligt men samtidigt förståeligt att det arbete beredningen har bedrivit i samverkan med företrädare för övriga nordiska länder inte har lett till förslag om gemensam nordisk lagstiftning. Man måste emellertid beakta att det här är fråga om en lagstiftning av exekutionsrättslig karaktär som i betydande utsträckning bygger på civilrättsliga institut, t. ex. panträtt och retentionsrätt. Endast under förutsättning av någorlunda uniformitet på de civilrättsområden som här är aktuella, kan bestämmelserna om förmånsrätt utformas enhetligt för de nordiska länderna. Denna förutsättning föreligger emellertid inte (jfr bet. s. 40). Till detta kommer att i den svenska förmånsrättsordningen bör behandlas även den förmånsrättsställning som följer med panträtt och retentionsrätt. I annat fall blir det svårt att överskådligt reglera t. ex. det företräde som löneborgenärer bör ha framför panthavare i fast egendom. I Danmark och Norge däremot är sistnämnda borgenärer liksom övriga panthavare i princip skyddade vid konkurrens med löneborgenärer. De behandlas som separatister, dvs. den egendom som omfattas av rättigheten skall avskiljas från boet innan utdelning sker. De har med andra ord därigenom i huvudsak samma ställning som ägare (jfr 17 kap. 2 § första st. HB).

På grund av väsentliga olikheter av detta slag är det alltså, åtminstone f. n., inte möjligt att åstadkomma en gemensam nordisk lagstiftning.

I likhet med remissinstanserna godtar jag utgångspunkten för beredningens förslag att alla borgenärer i princip skall behandlas lika. Fordringar bör sålunda ges förmånsrätt till betalning endast om verkligt starka skäl finns härför. Jag övergår nu till att utifrån denna principiella syn mera allmänt diskutera vilka fordringar som bör vara utrustade med förmånsrätt.

Av nuvarande särskilda förmånsrätter utgörs flertalet, som jag redan har nämnt, av sådana som följer med panträtt eller retentionsrätt. Som exempel kan jag nämna sjö- eller luftpanträtter (17 kap. 2 § andra st. HB), handpanträtter, inteckningar i fartyg eller luftfartyg jämte reservdelar till luftfartyg och hantverkares rätt till ej avhämtat gods (17 kap. 3 § HB) samt inteckningar i fast egendom (17 kap. 9 § 1 och 2 mom. HB). En särskild ställning intas av fordran på hyra eller arrendeavgift. Förmånsrätten för sådan fordran följer inte med hyresvärds eller jordägares retentionsrätt utan är självständig (17 kap. 5 och 6 §§ HB).

Panträtt och retentionsrätt utgör säkerhetsrätter. De är såsom sådana konstruerade så, att rättighetsinnehavaren i största möjliga utsträckning skyddas. I detta skydd utgör förmånsrätten ett väsentligt inslag. Det kan inte

komma i fråga att i förevarande sammanhang ta ifrån fordringar med pant-rätt eller retentionsrätt deras förmånsrätt. Huruvida den särskilda förmåns-rätt som f. n. tillkommer hyresvärds eller jordägares fordran alltjämt är motiverad har i lagstiftningsärendet varit föremål för delade meningar. Jag anser i likhet med beredningen tillräckligt starka skäl tala för att förmåns-rätten behålls men att den därvid bör konstrueras om (se 3.3).

En remissinstans har uttalat önskemål om ny lagstiftning angående pant-rätt i lös egendom. En annan påpekar att det är oklart huruvida retentions-rätt föreligger i fråga om byggnadsritningar, sakkunnigutlåtanden, rättegångshandlingar o. d. och vill att oklarheten skall undanröjas. Dessutom kan nämnas att Sveriges hantverks- och industriorganisation i en till Kungl. Maj:t den 23 april 1970 inkommen skrivelse hemställt om lagstiftning som skyddar underentreprenörer vid konkurser inom byggnadsbranschen (jfr bet. s. 40). Önskemålen bör inte lämpligen tas upp i detta sammanhang. I endast mycket begränsad utsträckning har i detta ärende tagits upp reformer i frågor utanför förmånsrättslagen. Vad som i det hänseendet föreslås är egentligen endast att hyresvärds och jordägares retentionsrätt slopas (3.3) samt att vissa real-laster och andra belastningar på fast egendom såsom föräldrade mönstras ut (se specialmotiveringen till 6 § förmånsrättslagen under 4.1). Dessutom föreslås i en särskild lag retentionsrätt för fordran hos hotellgäst såsom ersättning för en numera föräldrad bestämmelse i samma ämne (se 4.3).

Vid sidan av fordringar med panträtt eller retentionsrätt är det f. n. i huvudsak två slags fordringar som är förenade med särskild förmånsrätt, nämligen fordran på grund av företagsinteckning (17 kap. 7 § andra st. HB) och utmätningsfordran (17 kap. 8 § och 9 § 3 mom. HB). Dessa fordringar står panträtten nära (se beträffande utmätningsfordran bet. s. 43 och 131). Av samma skäl som i fråga om panträttsfordran bör därför företagsintecknings- och utmätningsfordran få behålla sin förmånsrätt. Detta överensstämmer med beredningens förslag.

Beträffande därefter de allmänna förmånsrätterna är den förmånsrätt som tillkommer fordran på lön eller pension m. m. den utan tvivel viktigaste (17 kap. 4 § och 6 a § HB). Löneprivilegiet uppbärs av starka sociala skäl. Tyvärr är det emellertid långt ifrån tillräckligt med förmånsrätt för att i alla lägen tillgodose samtliga lönekrav. Det händer sålunda allt emellanåt att löneborgenärer helt eller delvis blir utan betalning när företag går i konkurs. Dessutom tvingas löneborgenärerna, även om deras anspråk blir tillgodosedda, ofta vänta mycket länge på betalningen. Detta förhållande har givit anledning att överväga särskilda åtgärder.

Inom inrikesdepartementet har sålunda utarbetats en promemoria om löneskydd vid konkurs (In Stencil 1970:3). I promemorian föreslås att staten från och med den 1 januari 1971 skall garantera lönefordringarna. Lönegarantin skall gälla sådana löne- och pensionsfordringar som i konkurs utgår med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB. Betalning enligt garantin skall

för varje arbetstagare utgå med maximalt två gånger basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring. Härigenom kommer knappast några socialt välmotiverade anspråk på löneskydd att falla utanför lönegarantin. Garantibelopp skall betalas ut så snart som möjligt efter konkursbeslutet. Lönegarantisystemet skall finansieras genom arbetsgivaravgifter. Avgifterna skall beräknas på samma underlag som den allmänna arbetsgivaravgiften och tas ut samtidigt med denna avgift.

Promemorian om löneskydd vid konkurs skall nu remissbehandlas. I avvaktan på resultatet av remissbehandlingen och inrikesdepartementets fortsatta överväganden i ämnet, är det för tidigt att uttala sig om hur lönegarantin kommer att slutgiltigt utformas i alla enskildheter.

Tillkomsten av en statlig lönegaranti vid konkurs kan komma att i viss mån påverka bedömningen av förmånsrätten för löne- eller pensionsfordringar. Innan den statliga lönegarantin har givits sin definitiva utformning, synes det därför mindre lämpligt att ta slutlig ställning till löneprivilegiets omfattning. I och för sig finns således skäl att dröja något med att ta upp frågan om förmånsrättsordningen. Detta ärende har emellertid sådant samband med annan pågående lagstiftning att jag har bedömt det som uteslutet att skjuta på frågan ytterligare. Förslagen till fastighetsbildningslag (prop. 1969: 128) och till ny jordabalk (prop. 1970: 20), som behandlas av 1970 års riksdag, förutsätter nämligen att betydande ändringar görs i förmånsrättsordningen. Det förslag till nya regler om exekution i fast egendom som inom kort kommer att föreläggas riksdagen har också ett mycket nära samband med förmånsrättsordningen. Förslaget med nya bestämmelser om förmånsrättsordningen bör behandlas i så nära samband som möjligt med de nämnda förslagen.

Med hänsyn till det anförda är jag inte beredd att nu föreslå någon ändring av löneprivilegiets omfattning eller av löneborgenärernas förmånsrätt i förhållande till in-teckningsborgenärernas.

Allmän förmånsrätt följer nu även med vissa fordringar av mera speciellt slag. Hit hör bl. a. begravnings- och bouppteckningskostnad i dödsbos konkurs samt fordran på arvode och kostnadsersättning till förordnad boutredningsman m. fl. (17 kap. 4 § HB). Även ersättningskrav mot försumliga förmyndare och gode män (17 kap. 10 § HB) liksom vissa redovisningsfordringar är utrustade med allmän förmånsrätt (17 kap. 11 § HB). Beredningen har i sitt förslag behållit de förstnämnda förmånsrätterna med vissa justeringar men slopat de sistnämnda. Från remisshåll har beredningens ställningstagande i huvudsak godtagits. Inte heller jag finner anledning till några principiella invändningar utan anser att beredningens förslag kan godtas. Beredningen har vidare till diskussion tagit upp frågan om att utrusta underhållsbidrag, revisorsarvoden och speditionsutlägg med förmånsrätt men har efter vissa överväganden avvisat tanken härpå. Trots att beredningens avvi-

sande inställning vid remissbehandlingen har mött viss kritik, ansluter jag mig för min del till beredningens bedömning (3.5).

En omstridd allmän förmånsrätt är slutligen den som tillkommer fordran på skatt eller allmän avgift (17 kap. 12 § HB). I en del konkurser uppgår förmånsberättigade skattefordringar till betydande belopp. Beredningens förslag att skatteprivilegiet skall avskaffas har, som jag redan har nämnt, fått ett blandat mottagande vid remissbehandlingen. För egen del har jag kommit till uppfattningen, att övervägande skäl talar för att skatteprivilegiet behålls (se härom närmare under 3.4).

Som en följd av förslaget kommer gruppen oprioriterade fordringar att bli något större än f. n. De fordringar vilkas nuvarande förmånsrätt slopas kommer sålunda att föras hit. Bland de oprioriterade ingår också de fordringar för vilka förmånsrätt efter särskilda överväganden har avvisats i detta ärende, alltså underhållsbidrag, revisorsarvoden och speditiionsutlägg. De från ekonomisk synpunkt tyngst vägande fordringarna utan förmånsrätt torde emellertid även i fortsättningen komma att bli leverantörsfordringar och liknande.

Även skadeståndsfordringar utgår utan förmånsrätt. I den mån skadeståndsanspråken är från social synpunkt angelägna gäller emellertid — liksom beträffande flera andra socialt beaktansvärda men oprioriterade fordringar — att de i första hand bör tillgodoses på annat sätt än genom utdelning i konkurs. Jag kan nämna att många skadeståndsfordringar tillgodoses på försäkringsmässig väg och att en del privilegieras vid löneutmätning (jfr prop. 1968: 130 s. 93 f och 106).

Förutom böter och viten bör i överensstämmelse med beredningens förslag även fordringar på grund av förverkande eller annan särskild rättsverkan av brott ha minsta rätt.

3.2. Lön och pension

Fordringar på lön och pension utgår som nämnts f. n. i betydande utsträckning med förmånsrätt. I fråga om lön gör lagen skillnad mellan olika arbetstagare. "Betjänter och tjänstehjon" har förmånsrätt för lön för hela sista året. Denna regel anses numera i första rummet gälla tjänstemän. "Annan arbetare" har förmånsrätt för lön ("dagspenning eller avlöning") som inte har stått inne längre än sex månader efter förfallodagen.

Beträffande pension avser förmånsrätten förfallna fordringar som tillkommer pensionstagare på grund av egen eller anhörigs arbetsanställning. Förmånsrätten gäller emellertid inte förfallna pensionsfordringar för längre tid än sammanlagt ett år. Arbetstagare som är född 1907 eller tidigare eller dennes efterlevande har dessutom förmånsrätt för fordringar på framtida pension med viss beloppsmaximering.

Förmånsrätten för lön och pension är allmän, dvs. gäller i princip all gäldenärens egendom och kan därför återopas endast i konkurs och således

inte vid utmätning. Bestämmelserna är i övrigt något olika för fordringar på lön och förfallen pension, å ena, och för fordringar på framtida pension, å andra sidan. Beträffande de förra gäller att de får tillgodoses ur egendom som belastas av särskilda men lägre förmånsrätter först sedan det visat sig att de inte på annat sätt kan bli betalda. Fast egendom får emellertid inte tillgripas så länge lös egendom är att tillgå. När betalning sker ur fast egendom kan inteckningsfordringar helt eller delvis komma att trängas undan. I detta hänseende är skillnaden i förhållande till fordringar på framtida pension stor. Sådana fordringar får beträffande fast egendom alltid träda tillbaka vid konkurrens med inteckningsfordringar.

Lagberedningen föreslår att den nuvarande kategoriindelningen mellan olika arbetstagare slopas. Enligt förslaget får alla arbetstagare förmånsrätt för lön, som har förfallit till betalning högst sex månader före konkursansökningen, och för lön under skälig uppsägningstid, högst sex månader. Om löneanspråket är tvistigt och arbetsgivaren av den anledningen har innehållit betalningen, skall en utsträckt frist gälla. I fråga om pension föreslås förmånsrätt för förfallna fordringar som tillkommer arbetstagare eller dennes efterlevande för högst sex månader före konkursansökningen och nästföljande sex månader. Beträffande fordringar på framtida pension föreslås att den nuvarande regleringen behålls oförändrad.

Förmånsrätten för lön och pension är allmän även enligt beredningens förslag. Beträffande förhållandet till särskilda förmånsrätter bygger förslaget i huvudsak på gällande rätt med ett väsentligt undantag. Detta avser förhållandet mellan löneprivilegiets och fastighetsinteckningar. Beredningen framlägger i den frågan alternativa förslag som båda syftar till att begränsa de dolda risker för fastighetskrediten som är förenade med nuvarande ordning. Förslagen innebär samtidigt inskränkningar i löneprivilegiets företrädesställning.

Beredningens förslag angående löneprivilegiets omfattning har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av många remissinstanser. I en hel del remissyttranden har emellertid framkommit kritiska synpunkter. Sålunda anser LO och övriga i ärendet hörda löntagarorganisationer att den tid före konkursen inom vilken lönefordringar skall ha förfallit för att vara förmånsberättigade bör förlängas till ett år. Andra remissinstanser, t. ex. hovrätten över Skåne och Blekinge samt advokatsamfundet, är av motsatt uppfattning och anser att tiden bör förkortas till tre månader.

Den föreslagna reformen i fråga om förhållandet mellan löneprivilegiets och fastighetsinteckningar har på de flesta håll mötts av tvekan eller skarp kritik. Många remissinstanser — hovrätten över Skåne och Blekinge, kommerskollegium, bostadsstyrelsen m. fl. — anser inte att utredningsmaterialet är tillräckligt för ett ställningstagande. Konflikten mellan lönefordringar och inteckningsfordringar kan enligt dessa remissinstansers mening inte lösas inom förmånsrättsordningens ram. En hel del remissinstanser uttalar sig

mera bestämt för den nuvarande ordningen med lönefordringarnas oinskränkta företrädesställning. Hit hör bl. a. hovrätten för Västra Sverige, Folksam, SPP och löntagarorganisationerna. Slutligen finns det en grupp remissinstanser som godtar reformen men har vissa kritiska synpunkter på de alternativa förslagens utformning. Till denna grupp hör bankinspektionen, arbetsgivareföreningen, industriförbundet, bankföreningen, advokatsamfundet, grossistförbundet m. fl. remissinstanser.

För egen del vill jag först erinra om det pågående arbetet som syftar till att stärka arbetstagarnas löneskydd vid konkurs. Jag har tidigare nämnt att jag inte kan avvakta resultatet av det arbetet samt att jag inte är beredd att nu föreslå någon ändring av löneprivilegiets omfattning eller av löneborgenärernas förmånsrätt i förhållande till in-teckningsborgenärernas (se 3.1).

Beträffande den närmare utformningen av förmånsrätten för löne- och pensionsfordringar biträder jag självfallet lagberedningens uppfattning att den nuvarande kategoriindelningen mellan olika löntagare är föråldrad och bör slopas. Jag har inte något att invända mot förslaget att som en gemensam beteckning för löntagarna i fortsättningen använda begreppet arbetstagare. Jag utgår liksom beredningen från att begreppet här kommer att tilläggas samma civilrättsliga innebörd som det har i andra sammanhang (jfr bet. s. 149 och prop. 1970: 94 s. 36 och 39).

Meningarna är delade beträffande frågan hur gamla lönefordringar som skall få utgå med förmånsrätt. Beredningens förslag om att de måste ha förfallit inom sex månader före konkursansökningen kan sålunda sägas utgöra en kompromiss mellan olika, mot varandra stridande synpunkter. Förslaget leder till försämrad förmånsrätt för sådana arbetstagare för vilka f. n. gäller en tidsfrist av ett år.

Till förmån för en kort tidsfrist, dvs. för att endast ganska sent förfallna lönefordringar skall omfattas av förmånsrätten, talar intresset av att begränsa den form av kreditgivning som består i att en utomstående betalar de anställdas löner och därigenom övertar deras krav mot arbetsgivaren. Det har anförts att en sådan kreditgivning ofta är osund därför att den bidrar till att onödigt länge hålla i gång företag som saknar förutsättningar att fortleva.

Som skäl för en relativt snäv tidsfrist åberopas också att denna som regel skulle vara tillräcklig för att det stora flertalet lönekrav skulle omfattas av förmånsrätten. Arbetstagarnas lön står sålunda i allmänhet inte inne hos arbetsgivaren så länge. Om arbetsgivaren dröjer med betalning, torde arbetstagarna ofta själva eller med sina organisationers hjälp få rättelse till stånd. Advokatsamfundet, vars medlemmar regelmässigt torde anlitas som konkursförvaltare, har i sitt remissyttrande lämnat vissa uppgifter som i sammanhanget är av intresse. Enligt samfundet bevakas gamla lönefordringar i allmänhet av någon som har övertagit de anställdas lönefordringar och därmed förmånsrätten. Den större delen av löntagarnas egna bevakningar avser lön under uppsägningstid. Andra stora bevakningsposter är semester-

ersättning och, i vissa branscher, upparbetade löneanspråk av typen ackordsöverskott.

Även om det skulle vara så att en tidsfrist på sex månader i allmänhet skulle vara tillräcklig för att ge förmånsrätt åt lönefordringar kan man dock enligt min mening inte bortse från att i vissa fall lönefordringar blir inestående hos arbetsgivaren för längre tid. SALF har exempelvis i sitt remissytt-rande pekat på att bristande sysselsättningsmöjligheter, särskilt i mindre orter, i förening med svårigheter för arbetstagarna att flytta till annan ort kan få till följd att deras lönefordringar står inne åtskilliga månader. Speciella typer av löneposter såsom ackordsöverskott o. d. kan naturligtvis även eljest bli inestående hos arbetsgivaren för längre tid. TCO har för sin del anfört att det beträffande tjänstemän med provisionslön snarare är regel än undantag, att provisionen vid konkurs står inne oreglerad sedan åtskillig tid. TCO framhåller att de avtalade provisionsvillkoren ofta är mycket oklara och svårtolkade i fråga om både förfallotid och annat. Till detta kommer enligt organisationen andra omständigheter, t. ex. att arbetsgivaren haft en undermålig bokföring, vilka tillsammans gör att arbetstagaren i många fall varken kan bedöma storleken av sin provisionsfordran eller förfallotiden för olika delposter.

Intresset av att hindra att löneprivilegiet utnyttjas för osund kreditgivning skulle i och för sig kunna tillgodoses genom en föreskrift att förmånsrätten för lönefordran faller bort om den överläts. Beredningen har efter vissa överväganden avvisat tanken på en sådan föreskrift. Jag delar beredningens uppfattning i denna fråga. Kreditgivningen torde nämligen ej sällan ske under omständigheter, som gör den fullt godtagbar från allmän synpunkt. Jag tänker exempelvis på sådana fall inom byggnadsbranschen, där byggmästaren får ekonomiska svårigheter och byggherren övertar de anställdas lönefordringar för att få byggnadsföretaget fullföljt. Man bör också beakta att möjligheten att överlåta lönefordran med bibehållen förmånsrätt åtminstone i vissa fall skapar gynnsammare förutsättningar att rekonstruera eller avveckla ett företag på det sätt som med tillämpning av sunda företagsekonomiska principer är lämpligast från sysselsättningssynpunkt.

Beredningens förslag till tidsbestämning står i god överensstämmelse med vad som gäller i Danmark enligt lagstiftning som tillkommit under 1960-talet. Även i Norge har man ganska nyligen fått en lagstiftning med vilken beredningens förslag i huvudsak korresponderar. Sedan förslaget framlades har emellertid frågan om nordisk rättslikhet på denna punkt kommit i ett nytt läge. Nordiska rådet har sålunda den 11 februari 1970 antagit en rekommendation till regeringarna angående förenhetligande av reglerna om förmånsrätt i konkurs (rek.nr 12/1970). I rekommendationen hemställs bl. a., att lönefordringar som har förfallit inom ett år före konkursansökningen ges förmånsrätt omedelbart efter massafordringar och därmed jämförbara konkursfordringar.

Med hänsyn till det anförda har jag kommit fram till att förmånsrätten bör omfatta lönefordringar som har förfallit tidigast ett år före konkursansökningen.

För det fallet att löneanspråket är tvistigt och betalningen därför har innehållits har beredningen föreslagit, att förmånsrätten skall vara bevarad om talan väckts eller förhandling i bruklig ordning begärts inom sex månader från förfallodagen och konkursansökan följt inom sex månader från det att tvisten slutligt har avgjorts. Med förhandling i bruklig ordning åsyftar beredningen sådan reglerad förhandling som på arbetsmarknaden äger rum mellan parterna eller deras organisationer, oavsett om förhandlingsplikt föreligger eller ej. Beredningen framhåller att förhandling i samma ordning förekommer också mellan oorganiserade arbetstagare och deras arbetsgivare. Detta förslag har i allmänhet inte väckt någon erinran från remissinstansernas sida. SACO har dock anmärkt att det inte kan anses vara fråga om reglerad förhandling när enskild arbetstagare diskuterar en tvistig lönefråga med sin arbetsgivare, särskilt inte om arbetstagaren är oorganiserad.

Även med en tidsfrist av ett år anser jag att en särskild regel är motiverad för det fall att lönefordran är omtvistad. Förmånsrätten bör vara bevarad, om talan väckts inom sex månader från förfallodagen och konkursansökningen följt inom sex månader från det att tvisten blivit slutligt avgjord. Talan kan enklast väckas genom ansökan om betalningsföreläggande. Jag biträder lagberedningens uppfattning att även begäran om förhandling angående tvistigt löneanspråk bevarar tidsfristen. Det bör dock då vara fråga om förhandling i enlighet med förhandlingsordning i kollektivavtal.

Jag övergår nu till frågan om längden av den uppsägningstid som skall få ge upphov till förmånsberättigade lönekrav. Beredningens förslag att förmånsrätten skall omfatta lön under skäligen uppsägningstid överensstämmer med hittillsvarande rättspraxis. Vid bedömning av vad som är skäligen uppsägningstid bör liksom f. n. hänsyn tas till bl. a. anställningens längd och art. Mot vad förslaget sålunda innehåller finns inte något att invända. Beredningen har emellertid härutöver föreslagit att förmånsrätt för längre uppsägningstid än sex månader inte skall godtas. Vid remissbehandlingen har åsikterna på denna punkt gått isär. Från något håll har framhållits att längre uppsägningstid än sex månader kan förekomma, men att den ökade anställningstryggheten lätt blir illusorisk, om inte förmånsrätt följer med lönefordringen för hela uppsägningstiden. Man har vidare pekat på de s. k. långtidskontrakten för innehavare av ledande befattningar inom företag. Om förmånsrätt vid konkurs inte medges för lönefordran avseende hela den överenskomna kontraktstiden, försvåras rekryteringen av arbetstagare i arbetsledande ställning för sanering av ekonomiskt svaga företag. Någon maximigräns borde därför inte införas i lagen. En annan remissinstans har tvärtom föreslagit att den förmånsrättsgrundande uppsägningstiden skall begränsas

till tre månader för normalfallen med möjlighet till förlängning upp till sex månader om synnerliga skäl föreligger.

Av hänsyn till övriga borgenärer bör enligt min mening en absolut begränsning av den förmånsrättsgrundande uppsägningstiden införas i lagen. Att sätta gränsen lägre än till sex månader är med hänsyn till gällande praxis inte lämpligt. Den av beredningen förslagna tiden är å andra sidan f. n. fullt tillräcklig i det alldeles övervägande antalet fall. Visserligen övervägs bl. a. uppsägningstidens längd av den av chefen för inrikesdepartementet nyligen tillsatta utredningen om ökad anställningstrygghet m. m. (riksdagsber. 1970: In: 30). Från social synpunkt finns emellertid knappast någon anledning att — om en längre uppsägningstid än sex månader gäller — låta den tid som överskrider sex månader vara förmånsrättsgrundande. Beredningens förslag i denna del bör därför godtas.

I fråga om tidsfristerna för förfallna pensionsfordringar bör enligt min mening samma regler gälla som för lönefordringar. Förmånsrätten bör alltså omfatta pensionsfordringar för högst ett år innan konkursansökningen gjordes och nästföljande sex månader.

Den av beredningen föreslagna bestämmelsen om förmånsrätt i vissa fall för framtida pension motsvarar i sak gällande rätt. Denna förmånsrätt skall skydda äldre arbetstagare — födda 1907 eller tidigare — som inte får uppbära full allmän tilläggspension. Den kommer därför successivt att minska med åren för att så småningom helt upphöra. Jag biträder förslaget även i denna del. Jag vill tillägga att arbetstagares fordran på framtida pension i övrigt är oprioriterad. Frågan om sådan fordrans ställning vid konkurs har nyligen prövats. Därvid avvisades förslag om att fordringen skulle utrustas med förmånsrätt (prop. 1967: 83 s. 51, motionerna I: 814 och II: 1019 samt I: 815 och II: 1018, 1LU 38, rskr 292). Enligt min mening finns det nu inte någon anledning att ompröva detta ställningstagande.

Slutligen vill jag beröra den i förevarande lagstiftningsärende synnerligen uppmärksammade frågan om förhållandet mellan löneprivilegiet och fastighetsinteckningar. Såsom har omvittnats i olika sammanhang är det en betydande olägenhet att fastighetsinteckningar — och därvid t. o. m. inteckningar med bästa rätt — kan komma att bli nödlidande på grund av löneprivilegiet. Så betydelsefull som realkrediten är i vårt land — den fasta egendomen antas år 1967 ha varit intecknad för ca 117 miljarder kr. — bör den på allt sätt åtnjuta rättsordningens skydd. Sedan lång tid tillbaka har det också ansetts vara ett angeläget önskemål att stärka fastighetskrediten i det här hänseendet. Beredningens förslag får ses som ett försök att inom förmånsrättsordningens ram lösa problemet.

Såsom åtskilliga remissinstanser har framhållit måste emellertid hjälpmedel utanför förmånsrättsordningen anlitas om konflikten mellan löneborgenärer och inteckningsborgenärer skall kunna lösas på ett tillfredsställande sätt. Det inom inrikesdepartementet pågående arbetet på en lönegaranti vid kon-

kurs är ett sådant hjälpmedel. Jag vill emellertid inte nu gå vidare in på problemet. Den nuvarande regleringen bör därför i sak behållas, i varje fall tills vidare. Inteckningsborgenärerna skall alltså få vika för löneborgenärernas krav.

Till frågan om löneprivilegiets omfattning såvitt avser semesterersättning och till vissa andra problem återkommer jag i det följande.

3.3. Hyra och arrendeavgift

Fordran på hyra eller arrendeavgift hör till de krav som f. n. utgår med förmånsrätt. Därvid förutsätts att fordringen har förfallit till betalning inom ett år innan utmätningen ägde rum eller konkursansökningen gjordes eller under tiden därefter. Hyresvärdens förmånsrätt avser förutom hyra även exempelvis krav på ersättning för skada på den uthyrda lägenheten. Jordägarens förmånsrätt åter avser förutom arrendeavgift bl. a. krav på ersättning för husröta och vanhävd. Förmånsrätten gäller i hyresgästen resp. arrendatorn tillhöriga lösören inom fastigheten och dessutom — i arrendefallet — i arrendatorn tillhöriga byggnader på fastigheten.

Förmånsrätten för hyra och arrendeavgift kompletteras med retentionsrätt. Innebörden härav är att hyresvärd och jordägare får hålla kvar egendom som säkerhet för fordran på hyresgäst resp. arrendator. Medan hyresvärd kan göra sin retentionsrätt gällande när som helst under hyrestiden, är jordägarens retentionsrätt inskränkt till tidpunkten för arrendatorns avgång. Det skall vidare nämnas att hyresvärds eller jordägares förmånsrätt inte sammanfaller helt med retentionsrätten utan att vissa avvikelser föreligger, t. ex. beträffande de fordringar som grundar rättigheterna.

Lagberedningen har övervägt frågorna om förmånsrätt och retentionsrätt för hyresvärd och jordägare. Övervägandena har lett till förslag om en omkonstruerad förmånsrätt och ett avskaffande av retentionsrätten. Förmånsrätten har anknutits till lagen om företagsinteckning. Detta innebär bl. a. att förmånsrätten gäller endast när hyresgästen eller arrendatorn är näringsidkare och den uthyrda lägenheten eller arrendestället är avsett för verksamheten. Hyra eller arrende enbart för bostadsändamål faller sålunda utanför. Förmånsrätten är vidare begränsad så till vida att den inte avser större belopp än tre månaders hyra eller ett års arrendeavgift. Som ersättning för retentionsrätten föreslås att hyresvärd och jordägare skall få rätt till omedelbar utmätning hos hyresgästen resp. arrendatorn. Det förutsätts därvid att fordringen är klar och förfallen samt grundar sig på skriftligt avtal.

Bestämmelserna om förmånsrätt och retentionsrätt har samband med reglerna om verkan av att hyresgäst eller arrendator försätts i konkurs. Beredningen har utarbetat nya regler i detta ämne (se härom under 4.2). I sammanhanget bör även nämnas att beredningen i betänkandet Utsökningsrätt VIII föreslår att en särskild konkursgrund i 4 § KL upphävs. Konkursgrun-

den ger hyresvärd och jordägare rätt att få nyttjanderättshavaren försatt i konkurs, om egendom, i vilken hyresvärden eller jordägaren har förmånsrätt, undandras dem.

Beredningens förslag till omkonstruktion av förmånsrätten har i allmänhet lämnats utan erinran av remissinstanserna. Från några håll har emellertid viss kritik framförts. Man har därvid vanligen hävdats att förmånsrätten begränsats alltför mycket i beredningens förslag. Det finns emellertid även remissinstanser som anser att förmånsrätten helt skall slopas. Förslaget att utmönstra retentionsrätten har i stort sett godtagits av remissinstanserna. Däremot har en hel del remissinstanser avstyrkt förslaget om rätt till omedelbar utmätning för hyresvärd och jordägare.

För egen del anser jag att hyresprivilegiet och arrendeprivilegiet bör omprövas förutsättningslöst i detta sammanhang. Därvid bör man utgå från att hyresvärd och jordägare skall behandlas på samma sätt som det stora flertalet fordringsägare och att deras fordringar alltså skall vara oprioriterade. Ett särskilt skäl härför är intresset av att uppnå nordisk rättslikhet på denna punkt. I Danmark och Norge har tidigare funnits ett hyresprivilegium. Detta har emellertid inte längre ansetts tillräckligt motiverat i något av länderna och har därför numera avskaffats. I överensstämmelse med det allmänna betraktelsesättet (3.1) är ett bibehållande i vårt land av hyresprivilegiet försvarligt endast om skälen härför är mycket starka.

Vid remissbehandlingen har framhållits att den nuvarande förmånsrätten i vissa fall är av stor ekonomisk betydelse för hyresvärd och jordägare. Det måste också medges att en hyresvärd kan få vissa svårigheter att snabbt hyra ut en stor och dyr lägenhet på nytt sedan den utrympts i förtid. Uppenbarligen kan emellertid skäl av det slaget inte i och för sig motivera ett bibehållande av hyresprivilegiet. Det är i stället just för att fördela riskerna för ekonomiska förluster så rättvist som möjligt mellan olika borgenärer som hyresprivilegiet kan behöva avskaffas.

Ekonomisk betydelse torde förmånsrätten ha i fråga om uthyrda affärslägenheter o. d. samt beträffande arrenden där arrendestället används i arrendatorns förvärvsverksamhet. Däremot torde den i allmänhet sakna betydelse såvitt avser uthyrda bostäder. Detta beror bl. a. på att hyresgästen-gäldenären i bostaden regelmässigt inte har andra tillgångar än sådana som omfattas av hans beneficium, dvs. är utmätningss fria av hänsyn till honom själv och hans närstående. Dessutom gäller att om hyran — som enligt lag och allmän praxis är förskottshyra — inte betalas, hyresvärden ändå är säkerställd genom att han ganska kort tid efter förfallodagen kan få hyresrätten förverkad och hyresgästen avhyst. Jag vill särskilt påpeka att hyresvärdens rätt att vid betalningsförsummelse bli av med hyresgästen gäller även när hyresgästen är i konkurs. Det är under hänvisning till nu angivna förhållanden som beredningen har avstått från att föreslå förmånsrätt för hyresfordran eller fordran på arrendeavgift som avser bostadsarrende. Jag delar bered-

ningens åsikt att förmånsrätt inte är tillräckligt motiverad i dessa fall.

I fråga om affärslokaler o. d. samt beträffande arrenden där arrendestället används i arrendatorns förvärvsverksamhet gäller visserligen också att nyttjanderättshavaren ganska snabbt kan bli avhyst om han inte betalar hyran eller arrendeavgiften på föreskriven tid. Fråga är emellertid om inte hyresvärd och jordägare härutöver i dessa fall bör medges visst rättsskydd i form av förmånsrätt till betalning. Motivet härtill skulle vara att samtliga borgenärer kan vara betjänta av det. En hyresvärd eller jordägare som har förmånsrätt för sin fordran kan sålunda vid betalningsförsummelse på grund av förmånsrätten avstå från att omedelbart begära avhysning. Om hyresgästen eller arrendatorn försätts i konkurs, kan konkursförvaltningen i stället få visst anstånd med betalningen. Under respittiden kan konkursförvaltningen närmare undersöka konkursgäldenärens förvärvsverksamhet och besluta om hur den lämpligen bör rekonstrueras eller avvecklas. Som bankinspektionen har understrukit i sitt remissyttrande innebär en flyttning av konkursföretag ofta att verksamheten avsevärt försvåras eller omöjliggörs. Dessutom visar erfarenheten att nyttjanderätt till en affärslokal e. d. ofta utgör en beaktansvärd tillgång i ett konkursbo.

Man kan visserligen hävda att hyresvärd och jordägare i likhet med andra borgenärer kan begära säkerhet för sina framtida krav på hyra resp. arrendeavgift. Sådan säkerhet kan bestå av lös pant, borgensförbindelse eller, om nyttjanderättshavaren är näringsidkare, företagsinteckning. I fråga om jordbruksarrenden lär det f. ö. inte vara ovanligt att jordägaren redan nu — förutom att begära förskottsbetalning — kräver säkerhet i en eller annan form (bet. s. 109). Om nyttjanderättshavaren har ställt säkerhet, skulle en betalningsförsummelse från hans sida inte omedelbart behöva följas av avhysning. Jag tror emellertid att det för borgenärernas gemensamma bästa är bättre att förse fordringar på hyra och arrendeavgift med förmånsrätt än att hänvisa hyresvärdar och jordägare till att säkerställa sig genom enskilda överenskommelser. Jag vill i sammanhanget särskilt påpeka att remissinstanser som företräder kreditgivningen har godtagit beredningens förslag om förmånsrätt.

På grund av det anförda anser jag tillräckligt starka skäl tala för beredningens förslag att behålla förmånsrätt beträffande affärslägenheter o. d. samt i fråga om arrenden där arrendestället används i arrendatorns förvärvsverksamhet. Detta innebär visserligen att nordisk rättslikhet formellt inte upprätthålls på denna punkt. I praktiken kommer emellertid förhållandena i Sverige inte att skilja sig så mycket från dem i Danmark och Norge. I de sistnämnda båda länderna tvingas man nämligen som en ersättning för hyresprivilegiet och arrendeprivilegiet att, åtminstone för viss tid, göra fordringar på hyra och arrendeavgift till massakrav, dvs. krav som skall tillgodoses innan utdelning sker till borgenärerna (bet. s. 178, 179 och 182). En sådan ordning, som lätt blir komplicerad, behövs inte om beredningens förslag följs (jfr under 4.2).

Den nya utformning som beredningen har givit hyresprivilegiet och arrendeprivilegiet har inte mött någon invändning från remissinstansernas sida. Jag har inte heller något att erinra mot att man i konstruktionen knyter an till företagsinteckningen. Detta innebär en vidgning av objektet för förmånsrätten. Bl. a. kommer just nyttjanderätten, om den är utmättningsbar, att omfattas av förmånsrätten (4 § första st. 3 lagen om företagsinteckning), vilket i många fall torde komma att bli värdefullt för förmånsrättshavaren (jfr prop. 1966: 23 s. 99 och 1968: 130 s. 111). Å andra sidan begränsas de förmånsberättigade fordringarna — som är alla slags fordringar vilka grundar sig på nyttjanderättsavtalet och alltså inte endast vad som i detta har betecknats såsom hyra eller arrendeavgift — till maximalt tre månaders hyra eller ett års arrendeavgift. Tidsbegränsningen har väckt viss uppmärksamhet i remissyttrandena. Jag får i anledning härav anföra följande.

Begränsningen av förmånsrätten till tre månaders hyra är visserligen ganska kraftig om man jämför med vad som nu gäller. Enligt min mening är emellertid ett belopp som motsvarar tre månaders hyra tillräckligt för sitt syfte att ge konkursförvaltningen tid att undersöka och besluta om hur konkursgäldenärens rörelse skall rekonstrueras eller avvecklas.

Beträffande begränsningen av förmånsrätten vid arrende har lantbruksförbundet gjort gällande, att jordägarens fordran på husröteersättning, som f. n. inte är tidsbegränsad, vanligtvis uppgår till högre belopp än som motsvarar ett års arrendeavgift. Detta beror på att jordägaren har underlåtit att begära syn under en lång följd av år med påföljd att mycket stora belopp är utestående vid arrendeperiodens slut. Såsom jordbrukskassförbundet har påpekat kommer emellertid de nya arrendereglerna (9 kap. 23 § i förslaget till jordabalk, prop. 1970: 20) att medföra tätare syner och därmed mera fortlöpande reglering av jordägarens och arrendatorns mellanhavanden. På grund härav bör begränsningen till ett års arrendeavgift kunna godtas.

Hyresvärds och jordägares retentionsrätt är i praktiken föga effektiv. Nyttjanderättshavaren kan bl. a. flytta den egendom som omfattas av retentionsrätten innan hyresvärden eller jordägaren hunnit utöva sin rätt. Även om egendomen skulle finnas kvar kan det f. ö. vara svårt för hyresvärd eller jordägare att verkställa retentionsåtgärder beträffande egendomen (se vidare bet. s. 183 och 189). Hyresvärds och jordägares förmånsrätt har självständig betydelse och behöver i och för sig inte kompletteras med retentionsrätt. Med hänsyn härtill har jag inte något att erinra mot beredningens förslag att slopa den nuvarande retentionsrätten. Enligt min mening är det därvid inte behövligt att ge hyresvärd och jordägare rätt till omedelbar utmätning när fordringen är klar och förfallen och grundar sig på skriftligt avtal. En sådan ordning skulle, såsom flera remissinstanser har utvecklat, utan tvekan föra med sig åtskilliga tillämpningsproblem. Än viktigare är att nyttjanderättshavaren-gäldenären inte skulle få tillräckligt effektiva möjligheter att tillvarata sin rätt. Beredningens förslag i ämnet kan lämpligen prövas

senare i samband med att ett nu inom justitiedepartementet vilande förslag om överflyttning av mål om betalningsföreläggande från allmän domstol till utmättningsman tas upp på nytt (jfr prop. 1964: 126 s. 17 och 1LU 1970: 22 s. 10).

3.4. Skatter m. m.

Vissa skatter och allmänna avgifter utgår f. n. med förmånsrätt. Bestämmelserna härom finns såvitt avser skogsvårdsavgift i 17 kap. 6 § HB och i övrigt i 17 kap. 12 § HB. De förmånsberättigade skatte- och avgiftsfordringarna är i sistnämnda paragraf uppdelade på tre stycken. Samtliga dessa fordringar har samma förmånsrätt — den sämsta i förmånsrättsordningen, dvs. närmast framför oprioriterade fordringar — men förmånsrätten är begränsad på olika sätt för olika slag av fordringar.

Första stycket omfattar bl. a. statlig inkomst- och förmögenhetsskatt, kommunal inkomstskatt, folkpensionsavgift, sjukförsäkringsavgift och vissa arbetsgivaravgifter. I huvudsak är det här fråga om sådana skatter och avgifter som omfattas av bestämmelserna i uppbördsförordningen. För förmånsrätt förutsätts att skatten eller avgiften har förfallit till betalning före konkursbeslutet men inte tidigare än två år innan konkursansökningen gjordes.

Enligt andra stycket har staten förmånsrätt för fordran på belopp som innehållits genom skatteavdrag för utskylder, avgifter eller bidrag, som avses i första stycket, eller sjömansskatt. Innehållandet skall ha skett före konkursbeslutet men inte tidigare än två år före konkursansökningen.

Tredje stycket ger förmånsrätt för indirekta skatter, t. ex. mervärdeskatt. Förmånsrätten avser skatt eller avgift som belöper på tiden till konkursbeslutet och inte hänför sig till kalenderår som gått till ända mer än två år före konkursansökningen.

Inom lagberedningen utarbetades år 1964 en promemoria angående förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter. I promemorian uttalade beredningen att förmånsrätten av vissa skäl borde upphävas (2.4.1).

Beredningen inhämtade yttranden över promemorian från ett stort antal remissinstanser. I flertalet yttranden tillstyrktes eller godtogs att skatteprivilegiet avskaffades. I några yttranden ställde man sig tveksam och i andra avstyrktes reformen eller uttalades att beslut i frågan borde anstå tills vidare.

I sitt slutliga förslag vidhåller beredningen uppfattningen att skatteprivilegiet bör utmönstras (2.4.3). Beredningens förslag till ny lag innehåller därför inte någon bestämmelse om förmånsrätt för skatter och allmänna avgifter.

Remissutfallet beträffande beredningens slutliga förslag stämmer ganska väl överens med motsvarande i fråga om beredningens promemoria. Även denna gång förhåller det sig alltså så, att flertalet remissinstanser tillstyrker eller lämnar utan erinran förslaget om att avskaffa skatteprivilegiet medan ett mindre antal avstyrker eller är betänksamma till det. Vid remisstillfällena

är det också i stort sett samma remissinstanser som intar en positiv resp. negativ ståndpunkt till förslaget.

Sålunda gäller att remissinstanser som representerar det enskilda näringslivet — t. ex. arbetsgivareföreningen, bankföreningen, industriförbundet, grossistförbundet och näringslivets skattedelegation — anser att förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter bör avskaffas. Denna ståndpunkt intas också av löntagarorganisationerna samt av en del statliga myndigheter, som inte har någon anknytning till uppbörd eller indrivning av skatt, t. ex. flera hovrätter, bankspektionen och kommerskollegium.

De remissinstanser som avstyrker eller är tveksamma till förslaget om att avskaffa skatteprivilegiet utgörs uteslutande av statliga myndigheter. Det är sådana myndigheter som har till uppgift att ombesörja uppbörd eller indrivning av skatt eller vars verksamhet har nära anknytning till sådana uppgifter. Hit hör bl. a. CFU, EON samt flertalet i ärendet hörda länsstyrelser och kronofogdemyndigheter. Vad dessa remissinstanser anfört måste enligt min mening tillmätas särskild betydelse.

Frågan om förmånsrättens ekonomiska betydelse har i lagstiftningsärendet tilldragit sig stor uppmärksamhet. Enligt uppgifter som beredningen låtit inhämta (bet. s. 78 och bil. D till bet.) uppgick utdelningen på skattefordringar med förmånsrätt i konkurser som avslutats åren 1965—1967 till resp. 4,7 miljoner, 4,3 miljoner och 5,4 miljoner kr. Det belopp som bevakats med förmånsrätt i samma konkurser var resp. 13,2 miljoner, 14,8 miljoner och 19,2 miljoner kr. Dessa siffror tyder visserligen på att förmånsrätten från ekonomisk synpunkt är av begränsad betydelse för statsverket. Såsom flera remissinstanser har anmärkt medför emellertid blotta förekomsten av skatteprivilegiet, att betydande belopp flyter in utan vare sig utmätnings- eller konkursåtgärder. På många håll har sålunda utbildats en praxis enligt vilken företag och dödsbo avvecklas med iakttagande av förmånsrätten för skatter utan att det kostnadskrävande konkursförfarandet tillgrips. Skatteprivilegiet har redan på grund härav större ekonomisk betydelse än vad de angivna siffrorna ger vid handen.

I sammanhanget är även värt att nämna att statsverkets inkomster vid ackord kan komma att nedgå, om förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter slopas. Privilegieringen av skattefordringar innebär sålunda att dessa inte berörs av offentligt ackord. Blir skattefordringarna oprioriterade får det emellertid till följd att de vid offentligt ackord måste nedsättas i samma utsträckning som andra oprioriterade fordringar.

Vidare gäller att restföringen av skatter och allmänna avgifter under senare år har ökat högst väsentligt. Om denna utveckling fortsätter, kommer ett eventuellt avskaffande av skatteprivilegiet därför att på sikt medföra allt större årliga inkomstbortfall.

På grund av det anförda torde det vara klart att förmånsrätten långt ifrån kan sägas sakna ekonomisk betydelse. I stället kan man konstatera att den

för med sig relativt god ekonomisk utdelning. Vid sidan härav finns emellertid även andra omständigheter, som motiverar ett bibehållande av skatteprivilegiet.

Jag vill här till en början erinra om vissa överväganden i ett nyligen avgjort lagstiftningsärende. Jag syftar på övervägandena kring frågan huruvida skatt alltfjämt skulle få tas ut genom införsel (prop. 1968: 130 s. 93). Införselinstrumentet riktar sig mot löntagare. Med hänsyn till källskattesystemet ansågs i propositionen att det ekonomiska intresset av att få ta ut skatter genom införsel var mindre nu än tidigare. Införselmöjligheten ansågs ändå böra behållas främst under hänvisning till dess betydelse för skattemoralen. Detta blev också statsmakternas beslut (SFS 1968: 621).

Förmänsrätten för skatter och allmänna avgifter fyller beträffande företagare en liknande funktion som införsel i fråga om löntagare. Med hänsyn härtill måste även i detta lagstiftningsärende stor hänsyn tas till skattemoraliska synpunkter. Man kan inte heller bortse från att förutsättningarna för en effektiv uppbörd är mindre gynnsamma beträffande företagare än i fråga om löntagare.

Som innehavare av fordringar på skatter och allmänna avgifter kan staten inte från indrivningssynpunkt konkurrera på lika villkor med innehavare av oprioriterade fordringar. Särskilt såvitt angår innehållna skatteavdrag (17 kap. 12 § andra st. HB) och indirekta skatter (17 kap. 12 § tredje st. HB) förflyter ofta lång tid från det att bristfälligheter har konstaterats i arbetsgivarens redovisning och till dess restlängd har upprättats och tillställts utmätningssmannen för indrivning av oredovisade belopp. En förkortning av denna tid är i och för sig önskvärd men kan ändå inte drivas särskilt långt, eftersom det skulle kräva en oproportionerligt stor personalinsats. Under sådana förhållanden kommer statsverket i jämförelse med enskilda fordringsägare i underläge gentemot en arbetsgivare som är på obestånd. Medan den enskilde fordringsägaren som villkor för leverans kan kräva kontant betalning eller säkerhet i form av exempelvis borgen eller företagsinteckning, kan statsverket först långt efter det att dess fordran har förfallit till betalning försöka säkerställa sig genom utmätning. Skatteprivilegiet kompenserar därför det underläge som staten har vid uppbörd och indrivning jämfört med annan fordringsbevakning.

Skatteprivilegiet har betydelse såsom hjälpmedel för utmätningssmannen i hans arbete. Han kan exempelvis på grund av detta lämna ett företag med god prognos anstånd med skattebetalningen samtidigt som han avstår från att utmäta omsättningstillgångar, som kanske är företagets enda utmätningssbara egendom. Utmätningssmannen får genom förekomsten av skatteprivilegiet över huvud taget något större utrymme för att anpassa sitt handlande till förhållandena i det särskilda fallet. Jag vill i sammanhanget framhålla att utmätningssmannens uppgift ofta är svår när det gäller att driva in skatt från företag. I princip gäller att utmätningssmannen inte skall ta sociala hänsyn vid

indrivningen. Är det från samhällets synpunkt angeläget att ett företag, som är i likviditetssvårigheter, får fortsätta sin verksamhet, bör — som riksdagens bevillningsutskott har uttalat (BeU 1967: 53 s. 64) — stödet till företaget lämnas i form av direkta bidrag och inte genom att principerna för skatteuppbörden sätts å sido (jfr bet. s. 79). I praktiken är det emellertid ofta vanskligt att följa detta uttalande. Det kan sålunda under lång tid framstå som ovisst huruvida ett företag skall få stöd av det allmänna. Utmätningssmannen måste emellertid i ett indrivningsärende snabbt besluta om säkerhetsåtgärder skall vidtas. I orter med dåligt sysselsättningsläge blir utmätningssmannens agerande särskilt känsligt. Ibland kompliceras utmätningssmannens uppgift av att företaget begär ackord för sina skatteskulder (se 62 § tredje st. uppbördsförfordningen). Ackordsfrågan prövas av länsstyrelsen och medan den ännu är oavgjord kan det vara tveksamt hur energiskt utmätningssmannen skall driva sitt ärende. Uppenbarligen bör utmätningssmannen i tveksamma indrivningsärenden ha fortlöpande kontakt med sådana myndigheter och organisationer — t. ex. länsstyrelse och företagarförening — som är inkopplade på frågan om en refinansiering av det aktuella företaget.

Det är mot bakgrunden av nu anmärkta förhållanden i fråga om indrivningen som skatteprivilegiet måste ses. Skall man slopa skatteprivilegiet, bör samtidigt utmätningssmannens arbetsuppgifter förenklas och skatteindrivningen effektiviseras. Så komplicerade som förhållandena i allmänhet är beträffande företag i likviditetssvårigheter, skulle emellertid en mer rutinmässigt verkställd skatteindrivning ibland få konsekvenser, som inte är önskvärda.

Det finns sålunda enligt min mening tungt vägande skäl för att behålla skatteprivilegiet.

Jag övergår nu till att behandla de skäl som har åberopats för att slopa skatteprivilegiet. Dessa är framför allt vid sidan av den allmänna synpunkten att borgenärer helst bör behandlas lika, att staten vid jämförelse med innehavare av oprioriterade fordringar har betydligt bättre möjligheter till riskutjämning, att skatteprivilegiet såsom en s. k. tyst förmånsrätt är till särskild olägenhet för kreditgivningen samt att skatteprivilegiet i övriga nordiska länder skall avskaffas i den mån detta inte redan skett.

Påståendet att staten vid jämförelse med innehavare av oprioriterade fordringar har betydligt bättre möjligheter till riskutjämning är i och för sig obestridligt. Påståendet har emellertid sitt fulla värde endast i en del fall. Vissa fordringsägare utan förmånsrätt har sålunda ofta själva resurser för en tillfredsställande riskutjämning. Dessa fordringsägare — t. ex. stora leverantörsföretag — har i allmänhet, vid sidan av staten, de största ekonomiska anspråken i konkurser. Den omständigheten att staten har möjlighet till stor riskutjämning bör därför inte i förevarande sammanhang tillmätas någon avgörande betydelse.

Till förmån för ett slopande av skatteprivilegiet har, som jag nyss nämnde, åberopats även att privilegiet i dess egenskap av tyst förmånsrätt är till särskild olägenhet för kreditgivningen. Det har därvid gjorts gällande att fordringar på t. ex. mervärdeskatt och innehållna skatteavdrag för anställda i det enskilda fallet snabbt kan stiga till avsevärda belopp. Gentemot detta har invänts att, sedan kreditgivningen år 1967 gynnats genom det vidgade fastighetsbegreppet och företagsinteckningsreformen, skatteprivilegiet inte längre är till samma skada som förut. Det är numera egentligen bara kontanter, värdepapper o. d. som ett företag inte kan belåna mot inteckning som säkerhet och egendom av detta slag har givetvis förbrukats när ett företag går i konkurs. Dessutom har påpekats att förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter inte är så tyst som det kan förefalla. Sålunda gäller att kronofogdemyndigheternas register över alla restförda fysiska och juridiska personer är offentliga. Registren torde också regelmässigt utnyttjas av kreditupplysningsföretagen. Enligt min mening reducerar dessa omständigheter högst väsentligt värdet av påståendet om olägenheten för kreditgivningen av skatteprivilegiet.

De nordiska kommittéer som arbetar på reformering av konkurslagstiftningen har ansett, att skatteprivilegiet är otillräckligt motiverat och bör avskaffas. I Danmark har privilegiet på förslag av den danska kommittén redan slopats. Norge har genom provisorisk lagstiftning år 1963 tagit ett stort steg i den riktningen. I Finland har arbetet ännu inte fortskridit så långt att ett förslag kunnat läggas fram (se vidare 2.1.2 och bet. s. 75).

Uppenbarligen kan man ha olika mening om betydelsen i förevarande sammanhang av nordisk rättslikhet. Bland remissinstanserna finns sådana som anser det mycket angeläget med enhetliga regler för de nordiska länderna men också sådana som inte kan förstå att en enhetlighet på denna punkt skall vara nödvändig.

Själv vill jag först erinra om mina allmänna uttalanden att möjligheterna att vinna nordisk rättslikhet på förmånsrättslagstiftningsområdet är mycket begränsade (3.1). I fråga om skatterna är visserligen dessa möjligheter kanske större än i många andra hänseenden. Ännu så länge är det emellertid endast i Danmark som skatteprivilegiet helt har avskaffats. Denna reform torde f. ö. ha underlättats av att den samtidigt innebar en väsentlig förstärkning av lönefordringarnas ställning (jfr bet. s. 37). I den mån inhemska skäl talar med tillräcklig styrka för ett bibehållande av skatteprivilegiet, bör detta därför — åtminstone i dagens läge — få väga över önskemålen om nordisk rättslikhet.

Sammanfattningsvis får jag framhålla att starka skäl alltså stöder förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter. Dessa skäl är av både ekonomisk och indrivningsteknisk karaktär. Dessutom är förmånsrätten motiverad av hänsyn till skattemoralen. Enligt min mening väger dessa skäl klart över de omständigheter som åberopats för ett slopande av skatteprivilegiet.

Jag föreslår därför efter samråd med chefen för finansdepartementet att förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter behålls.

Härefter återstår att avgränsa de skatter och allmänna avgifter som i fortsättningen skall vara prioriterade.

Den nuvarande regleringen i 17 kap. 12 § HB innebär en uppräkningslista av ett antal skatter och avgifter. Bestämmelserna har ofta ändrats som en följd av reformer på skatte- och avgiftsområdet. Ibland har man vid sådana reformer underlåtit att ändra bestämmelserna eftersom innebörden av dessa inte påverkats av reformerna. Bestämmelserna hänvisar exempelvis alltså till lagen om folkpensionering, lagen om försäkring för allmän tilläggspension, lagen om allmän sjukförsäkring och lagen om moderskapshjälp trots att samtliga dessa lagar har upphävts genom lagen om allmän försäkring.

Av det anförda framgår att bestämmelserna är detaljerade och svårlästa. Det kan under sådana förhållanden sättas i fråga om den närmare regleringen verkligen hör hemma i själva förmånsrättslagen. Det är onekligen mera praktiskt att i lagen nöja sig med en allmän bestämmelse om att skatter och allmänna avgifter har viss förmånsrätt och att beträffande frågan vilka skatter och avgifter som åsyftas hänvisa till särskild reglering. Det blir då betydligt enklare att låta reformer på skatte- och avgiftsområdet slå igenom på förmånsrättsreglerna.

Efter samråd med chefen för finansdepartementet föreslår jag därför att man nöjer sig med en allmän bestämmelse om förmånsrätt i förmånsrättslagen och att man ger detaljerade bestämmelser i ämnet på annat håll. Principen korresponderar med vad som gäller beträffande frågan vilka skatter och allmänna avgifter som får tas ut genom införsel (jfr prop. 1968: 130 s. 119 och 1969: 51).

I detaljregleringen bör såsom förutsättning för förmånsrätt tas upp föreskrifter om den tid inom vilken skatterna eller avgifterna skall ha förfallit till betalning eller på vilken tid de skall belöpa. I den allmänna bestämmelsen bör beträffande sådana särskilda förutsättningar hänvisas till detaljbestämmelserna.

Jag vill tillägga att enligt min mening skatteprivilegiet i huvudsak bör omfatta samma skatter och avgifter som f. n. samt vidare att förmånsrätten i stort sett bör begränsas som nu. Jämknings- och olika hänseenden kan emellertid vara motiverade. Avsikten är att chefen för finansdepartementet skall låta utarbeta förslag i ämnet.

3.5. Övriga fordringar

I det föregående har jag kommit fram till att löne- och skattefordringar liksom hittills bör vara utrustade med allmän förmånsrätt (3.2 resp. 3.4). Den fråga som härfter kommer upp är huruvida några andra fordringar bör vara privilegierade på samma sätt.

I gällande lag är det en hel rad fordringar som — vid sidan av löner och skatter — utgår med allmän förmånsrätt. Många av dessa fordringar återfinns i samma lagrum som löneprivilegiet eller 17 kap. 4 § HB. De har sålunda en mycket framskjuten förmånsrätt vilket beror på att de, åtminstone delvis, står nära s. k. konkurskostnader eller skulder som skall betalas ur konkursboet innan utdelning till konkursborgenärerna äger rum. Hit hör till en början begravnings- och bouppteckningskostnad som går före lönefordringar. Med lika rätt som lönefordringar går läkarlön m. m. under avliden gäldenärs sista sjukdom och borgenärs kostnad för gäldenärs försättande i konkurs eller för beslut att dödsbos egendom skall avträdas till förvaltning av boutredningsman. Efter lönefordringar men ändå med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB går anspråk på arvode och kostnadsersättning åt vissa funktionärer vid boutredning, arvskifte eller offentlig ackordsförhandling utan konkurs.

Övriga fordringar som f. n. har allmän förmånsrätt är i förmånsrättsordningen placerade närmast framför skattefordringarna. Här åsyftas krav på ersättning i anledning av förmynderskap eller sådant godmanskap som avses i 18 kap. FB (17 kap. 10 § HB). Vidare kommer här i fråga åtskilliga redovisningsfordringar, bl. a. hos statens tjänstemän för egendom som de har mottagit i sin tjänst (17 kap. 11 § HB).

Beredningen har utifrån sina utgångspunkter granskat skälen för förmånsrätt för alla de nu nämnda fordringarna och har därvid funnit, att förmånsrätten numera är motiverad endast för ett begränsat antal. De fordringar som enligt beredningens förslag (12 §) fortfarande skall var privilegierade är begravnings- och bouppteckningskostnad, borgenärs kostnad för gäldenärs försättande i konkurs eller för beslut att dödsbos egendom skall avträdas till förvaltning av boutredningsman, arvode och kostnadsersättning till vissa funktionärer under boutredning eller offentlig ackordsförhandling samt, under vissa förutsättningar, kostnad för särskilda åtgärder som därvid har vidtagits.

Beredningen har även diskuterat huruvida anledning finns att tillskapa nya allmänna förmånsrätter. Diskussionen har närmast gällt fordran på underhållsbidrag, revisorsarvode och speditiionsutlägg. Beredningen har emellertid inte ansett, att det finns tillräckligt starka skäl för att privilegiera dessa fordringar.

Beredningens förslag har i huvudsak godtagits av remissinstanserna. Som jag redan har nämnt (3.1), råder allmän enighet om att fordringar skall få vara förmånsberättigade endast när skälen härför väger mycket tungt. Från enstaka håll har emellertid höjts röster för en något generösare privilegiering än den beredningen föreslår. Man argumenterar härvid för att några av de fordringar som beredningen har hänvisat till de oprioriterade skall få utgå med förmånsrätt.

För egen del vill jag först slå fast, att man i remissyttrandena inte har dis-

kuterat privilegiering av andra fordringar än dem beredningen har behandlat. Det finns inte heller enligt min mening anledning att i det här sammanhanget ta upp ytterligare någon fordran till övervägande (jfr emellertid vad som sägs under 3.1 om skadeståndsfordringar).

De motsvarigheter som beredningen har föreslagit till de förmånsrätter som nu finns i 17 kap. 4 § HB är enligt min mening ganska självklara. Har konkursgäldenären avlidit före konkursutbrottet bör rimligen fordran på *begravnings- och bouppteckningskostnad* utgå med förmånsrätt. Som beredningen har uttalat (bet. s. 145), bör fordringen anses grundad i och med dödsfallet. Den kan därför bevakas endast om gäldenären har avlidit före konkursen.

Från något remisshåll har uttalats tvekan om det fortsatta behovet av förmånsrätt för *borgenärs kostnad för gäldenärens försättande i konkurs eller för beslut om att dödsbos egendom skall avträdas till förvaltning av boutredningsman*. Denna tvekan är svårförståelig. Från principiell synpunkt är förmånsrätt för sådan fordran enligt min mening väl motiverad. Jag tror inte heller att privilegieringen saknar praktisk betydelse. Den omständigheten att s. k. konkursansökningskostnad numera i regel döms ut redan i det mål, varigenom gäldenären försätts i konkurs (se bet. s. 141), medför sålunda inte att kostnaden inte skulle behöva bevakas i konkursen för att bli gottgjord. I sammanhanget vill jag, eftersom f. n. viss tvekan råder på den punkten, stryka under beredningens uttalande att förmånsrätten bör gälla oavsett om kostnadsersättning dömts ut i ansökningsmålet och bevakning därefter skett av det utdömda beloppet eller om ersättningsyrkandet har framställts först i konkursen (2.5.1 och bet. s. 144). I fråga om borgenärs kostnad för att få till stånd boutredningsmannaförvaltning gäller, att den står så nära konkursansökningskostnad (se bet. s. 141), att även den bör omfattas av förmånsrätt.

En grundläggande uppgift för konkursförvaltningen är att klarlägga konkursgäldenärens ekonomiska ställning. Uppgiften kan, beroende på förhållandena i det enskilda fallet, vara mer eller mindre svår. I sådana fall då konkursen har föregåtts av boutredningsmannaförvaltning eller ackordsförhandling har gäldenärens ekonomiska förhållanden utretts. Det utredningsarbete som sålunda har utförts underlättar konkursförfarandet och är därigenom till borgenärernas gemensamma bästa. Det är med hänsyn härtill som beredningen har föreslagit, att *arvode och kostnadsersättning till förordnad boutredningsman och vissa funktionärer vid ackordsförhandling* alltså skall vara privilegierade. Jag har inte något att invända mot förslaget. Vid remissbehandlingen har emellertid uttalats önskemål om att förmånsrätten skall vidgas till att avse några liknande fall. I anledning härav vill jag anföra följande.

Kammarkollegiet har uttalat att arvode och kostnadsersättning till god man för allmänna arvsfonden bör utgå med förmånsrätt. Det kan visserligen vara sant att vid de tillfällen en sådan god man förordnas, denne utför ett

arbete med utredning av dödsboet som i huvudsak kan jämföras med boutredningsmannens motsvarande arbete. Emellertid är det inte dödsboet utan allmänna arvsfonden som enligt vanliga regler för sysslomannaskap svarar för ersättningen till gode mannen (se 9 § lagen om allmänna arvsfonden jfrt med 18 kap. 5 § HB; se också lagberedningens förslag till revision av ÄB IV s. 638). Någon föreskrift om förmånsrätt för anspråk av god man för allmänna arvsfonden är under sådana förhållanden inte behövlig.

Kammarkollegiet har vidare föreslagit att god man enligt 18 kap. 2 § FB skall få åtnjuta förmånsrätt för krav på arvode och kostnadsersättning. Enligt nämnda lagrum skall god man förordnas för omyndig i vissa fall när förmyndaren eller hans make, å ena sidan, och den omyndige, å den andra, har stridande intressen. Ett sådant fall är att förmyndaren eller hans make och den omyndige är delägare i samma dödsbo. Det är i fråga om detta fall som kammarkollegiet — för att underlätta rekryteringen av gode män — har ansett behov av förmånsrätt föreligga. Jag kan visserligen hålla med om att det ibland antagligen är svårt att förmå någon att åtaga sig uppdrag som god man. Detta gäller emellertid inte endast i de fall till vilka kammarkollegiet har hänvisat utan även i vissa andra fall i vilka god man skall förordnas, se t. ex. 18 kap. 4 § FB och 18 kap. 2 § ÄB. Enligt min mening är det föga ändamålsenligt att söka lösa rekryteringsfrågan genom att utrusta gode mannens ersättningskrav med förmånsrätt. I princip skall ersättningen till gode mannen utgå ur den förmögenhetsmassa vars intresse han har att tillvarata. Den åsyftade lösningen kommer emellertid inte att omfatta de fall där det inte finns någon förmögenhetsmassa eller en högst obetydlig sådan (jfr 1LU 1970: 40). Jag är på grund av det anförda inte övertygad om att det är behövligt med förmånsrätt för gode mannens krav.

Vidare har under remissbehandlingen uttalats önskemål om förmånsrätt för arvode och kostnadsersättning till likvidator eller annan enligt lag utsedd funktionär vid likvidation av juridisk person.

Upplösning av aktiebolag eller annan juridisk person föregås i regel av likvidation. Beträffande aktiebolag gäller att de kan träda i likvidation på grund av frivilligt beslut av bolagsstämma. I vissa fall föreligger skyldighet för aktiebolag att träda i likvidation, s. k. tvångslikvidation. Det är uppenbart att de sistnämnda fallen som här främst är av intresse. Likvidationen ombesörjs av en eller flera likvidatorer vilkas förvaltning i första hand granskas av likvidationsrevisorer. Under likvidationen, som går ut på att betala bolagets skulder och skifta ut eventuellt överskott till aktieägarna, blir det oftast nödvändigt att genom försäljning förvandla bolagets tillgångar till pengar. Saknar bolaget tillgångar eller är dessa så begränsade att de inte förslår till att bestrida likvidationskostnaderna, kan likvidationen läggas ned och bolaget bli upplöst i mycket enkla former (167 § lagen om aktiebolag). I förarbetena har uttalats att det särskilt kan antas att tillgångar saknas eller är otillräckliga i vissa fall av tvångslikvidation (NJA II 1946 s. 115). Bestämmelsen

om nedläggande av likvidation bör enligt min mening i tillräcklig omfattning skydda likvidatorerna och övriga funktionärer från risken att lägga ned arbete på bolagets avveckling utan att få ersättning härför. Något skydd härutöver i form av förmånsrätt för ersättningsanspråk torde knappast behövas. I de fall där bolaget har åtminstone tillgångar som överstiger likvidationskostnaderna bör likvidatorerna m. fl. kunna säkerställa sig för förluster genom krav på förskottsbetalning.

Bestämmelserna om likvidation av ekonomisk förening överensstämmer i betydande utsträckning med motsvarande beträffande likvidation av aktiebolag. Bl. a. finns en direkt motsvarighet till bestämmelsen om att, när tillgångar saknas, avvecklingen kan ske i mycket enkla former (91 § lagen om ekonomiska föreningar). Med hänsyn härtill torde inte heller beträffande ekonomiska föreningar särskilda bestämmelser om förmånsrätt behövas.

Handelsbolag torde man kunna helt bortse från i förevarande sammanhang. Visserligen gäller även vid likvidation av sådana bolag att rätten under vissa förutsättningar skall förordna en eller flera likvidatorer (35 a § lagen om handelsbolag och enkla bolag). I normala fall däremot genomförs likvidationen av bolagsmännen själva (32 § samma lag). Likvidatorerna har emellertid i regel föga anledning att oroa sig för sina ersättningsanspråk. Såsom handelsbolagen är konstruerade kan de sålunda rikta sina krav inte endast mot handelsbolaget utan även mot bolagsmännen (19 § samma lag). Med hänsyn härtill kan det inte sägas föreligga något behov av att vid likvidation av handelsbolag genom förmånsrätt skydda likvidatorerna från förluster på grund av utebliven betalning.

Under ackordsförfarande eller boutredning kan särskilda åtgärder behöva vidtas i samband med utredning av gäldenärens bo. Beredningen har som exempel på sådana åtgärder nämnt värdering av gäldenärens rörelse eller granskning av hans bokföring och reparation eller försäkring av gäldenärens egendom. Sådana åtgärder kan vid en efterföljande konkurs framstå som mycket värdefulla för borgenärerna. Det är med hänsyn härtill som beredningen har föreslagit att kostnaden för åtgärden skall utgå med förmånsrätt. Förslaget har inte mött någon allvarlig gensaga vid remissbehandlingen. Inte heller jag har någon principiell invändning att göra.

Beredningen har i sitt förslag utelämnat några av de nuvarande förmånsrätterna i 17 kap. 4 § HB. De förmånsrätter som avses är de som gäller för *dels läkarlön, läkemedel och föda under avliden gäldenärs sista sjukdom samt arvode för hans vård och dels arvode och kostnadsersättning åt den som — bortsett från förordnad boutredningsman — enligt lag eller förordnande av rätten förvaltat eller vårdat dödsbos egendom eller biträtt vid boutredning eller arvskifte*. Beredningen framhåller att det numera inte finns tillräckliga skäl för dessa förmånsrätter vilkas motsvarigheter redan har avskaffats i Danmark och Norge (bet. s. 145 och 146). Någon erinran mot förslaget att slopa förmånsrätterna har inte framkommit vid remissbehandlingen. Jag

bortser då från kammarkollegiets nyss redovisade önskemål om bibehållen förmånsrätt för vissa godemansanspråk. Själv har jag inte heller något att erinra mot beredningens förslag.

Beredningen har vidare utmönstrat förmånsrätterna för *vissa fordringar mot förmyndare och gode män enligt 17 kap. 10 § HB* och för *redovisningsfordringar m. m. enligt 17 kap. 11 § HB*. Förslaget att slopa förmånsrätterna har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av remissinstanserna. Några remissinstanser — hovrätten för Västra Sverige och domarföreningen — är dock något betänksamma såvitt förslaget avser ett utmönstrande av förmånsrätten för ersättningskrav mot förmyndare och gode män.

Sistnämnda förmånsrätt avser ersättningsanspråk som härrör från uppdraget som förmyndare eller god man och grundas på förmyndarens eller gode mannens fel eller försummelse. Förmånsrätten stöds av sociala skäl men utgör i själva verket ett bristfälligt komplement till den kontroll över förmyndarens och gode mannens förvaltning som utövas enligt lag. Förmånsrättens praktiska betydelse är också ringa enligt vad bl. a. Stockholms överförmyndarnämnd har uppgivit. Det nuvarande kontrollsystemet i FB är något föråldrat och ses därför f. n. över av förmynderskapsutredningen. Syftet är att åstadkomma en lagstiftning som om möjligt ger större trygghet än den gällande. Utredningen har ännu inte framlagt något förslag beträffande den här delen av sitt arbete. Man behöver dock enligt min mening inte avvakta ett förslag för att avskaffa förmånsrätten. Den nuvarande kontrollen över förmyndare och gode män är sålunda utan tvivel tillräckligt effektiv för att man skall kunna ta ett sådant steg.

De förmånsrätter för redovisningsfordringar m. m. som behandlas i 17: 11 HB är klart föråldrade. Den mest betydelsefulla avser fordringar hos utmåtningsmän och andra statens tjänstemän för egendom som de har mottagit i sin tjänst. Att förmånsrätter av detta slag inte är förenliga med ett nutida betraktelsesätt utan att fordringarna lämpligen bör garanteras i annan ordning är uppenbart.

Som jag förut har nämnt, har beredningen efter vissa överväganden förkastat tanken på att tillskapa nya förmånsrätter. Av de fordringar som beredningen i sammanhanget har behandlat kan jag fatta mig kort om *krav på underhållsbidrag*. Beredningen har anfört starka skäl mot att privilegiera sådana krav (2.5.1 och bet. s. 88). Remissinstanserna har godtagit beredningens ståndpunkt. Även jag anser att den är riktig.

Övriga fordringar för vilka en privilegiering har varit aktuell avser *revisorsarvode* och *speditionsutlägg*.

Arbetet med revision av företag är naturligtvis i viss omfattning till nytta för borgenärer och andra utomstående. Detta är emellertid inte det enda syftet med revisionsarbetet. Den tillsyn över styrelsens förvaltning som revisorer utövar beträffande exempelvis aktiebolag sker sålunda även i aktieägar-

nas intresse. Bestämmelserna om att s. k. minoritetsrevisor skall utses torde ge särskilt uttryck åt detta förhållande (109 § lagen om aktiebolag).

Av det anförda framgår att man inte kan generellt privilegiera revisorsarvoden och låta dem utgå med förmånsrätt framför exempelvis arvoden till styrelseledamöter. Men det finns inte heller möjlighet att föreskriva förmånsrätt i fråga om vissa särskilt avgränsade revisorsarvoden. Det skulle nämligen förutsätta att man kunde skilja mellan revisorernas arbetsuppgifter så att de ansågs bli utförda, en del enbart till nytta för borgenärerna och andra enbart till nytta för aktieägarna. En sådan uppdelning är inte tänkbar.

Enligt min mening måste därför revisorsarvoden även i fortsättningen vara oprioriterade. Jag tror inte man skall överdriva de rekryteringssvårigheter detta förhållande kan föranleda. I den mån en revisor som tillkallas är orolig för sitt arvode, kan han sätta förskottsbetalning som villkor för att acceptera uppdraget.

Dessutom gäller, som redan har framgått, att ersättning för revisionsarbete under ackordsförfarande eller boutredning i överensstämmelse med beredningsförslaget bör kunna utgå med förmånsrätt under vissa förutsättningar.

Beträffande frågan om förmånsrätt för speditionsutlägg vill jag slutligen anföra följande.

I överensstämmelse med vad jag redan har anfört kommer frågan om vilka skatter och allmänna avgifter som i fortsättningen skall utgå med förmånsrätt senare att prövas av chefen för finansdepartementet (3.4). Prövningen leder med all sannolikhet till att den nuvarande förmånsrätten för mervärdeskatt behålls. Denna skatt erläggs ofta av speditören för uppdragsgivarens räkning i samband med införsel av egendom. I speditörens krav på uppdragsgivaren väger gjorda utlägg för mervärdeskatt tungt. Sveriges speditörförbund har gjort gällande, att speditören genom att betala mervärdeskatten kan få överta förmånsrätten som följer med denna. Förbundet har emellertid därvid förbisett, att speditören betalar skatten självmant och utan att vara förpliktad till det. En sådan betalning medför knappast att skattefordringen övergår på speditören utan han får i stället en självständig fordran mot sin uppdragsgivare (jfr SOU 1964: 57 s. 310 jämte där gjorda hänvisningar). Önskemålet om förmånsrätt för speditionsutlägg kan alltså — åtminstone i vad det avser mervärdeskatt — inte tillgodoses på detta sätt. Jag anser inte heller att behovet av förmånsrätt är så trängande att det ovillkorligen måste uppfyllas. I överensstämmelse med min allmänt restriktiva syn på frågan om förmånsrätter bör därför speditionsutlägg inte privilegieras i en ny lagstiftning.

Jag vill tillägga att en handelskammare har föreslagit sådan ändring i förordningen (1968: 430) om mervärdeskatt, att speditör får rätt att i sin redovisning för mervärdeskatt dra av sådan skatt som han för kunds räkning erlagt i samband med införsel av egendom. Denna fråga har aktualiserats även

i annat sammanhang och kommer att prövas av chefen för finansdepartementet i särskild ordning.

Sammanfattningsvis gäller alltså att jag i denna del helt ansluter mig till beredningens förslag. Detta innebär att allmän förmånsrätt bör följa med begravnings- och bouppteckningskostnad, kostnad för gäldenärens försättande i konkurs och för beslut om att dödsbos egendom skall avträdas till förvaltning av boutredningsman, arvode och kostnadsersättning till vissa funktionärer vid ackordsförhandling och boutredning samt kostnad för vissa åtgärder som vidtagits under ackordsförhandling eller boutredning. I beredningens förslag uppställs en del villkor för att fordringarna skall vara förenade med förmånsrätt.

Lagrådet

Lagrådet yttrade:

De remitterade förslagen har i flera avseenden samband med andra lagförslag som ännu icke slutprövats, bland annat med det förslag till jordabalk som förelagts riksdagen genom proposition nr 20 år 1970, det förslag till lag om ändring i konkurslagen, varöver lagrådet den 19 maj 1970 avgivit utlåtande, samt de förslag till lag om införande av nya jordabalken och till lag om ändring i lagen om fiskearrenden, över vilka yttrande av lagrådet avgivits den 1 juni 1970. Vid granskningen av de remitterade förslagen har lagrådet haft att utgå från de nämnda lagförslagen sådana de nu föreligger, och lagrådets yttrande avgives alltså under den förutsättningen att de andra lagförslagen genomföres utan ändringar som kan vara av betydelse för utformningen av de remitterade förslagen.

En av de viktigaste frågorna i det föreliggande lagstiftningsärendet är löneprivilegiets omfattning och löneborgenärernas förmånsrätt i förhållande till inteckningsborgenärernas. I denna del har lagberedningen framlagt vissa alternativa förslag i syfte att minska de risker som gällande ordning medför för inteckningsborgenärerna. I vissa remissyttranden över dessa förslag har det framhållits som angeläget att en reform i denna riktning genomföres. Departementschefen har, under hänvisning till en inom inrikesdepartementet utarbetad promemoria om löneskydd vid konkurs, över vilken yttranden inhämtats, förklarat att det nu vore mindre lämpligt att ta slutlig ställning till löneprivilegiets omfattning samt att han inte vore beredd att nu föreslå någon ändring i detta hänseende eller av löneborgenärernas förmånsrätt i förhållande till inteckningsborgenärernas.

Det förslag som det remitterade förslaget innehåller i här avsedda hänseenden är sålunda att anse som ett provisorium i avvaktan på lagstiftning om löneskydd vid konkurs. Då bestämmelser härom kan vara ägnade att

påverka inteckningshavarnas ställning, förutsätter lagrådet att hithörande spörsmål särskilt beaktas i det fortsatta lagstiftningsarbetet i ämnet.

Under angivna förutsättningar lämnar lagrådet de remitterade förslagen utan erinran.

Utskottet

I förevarande proposition, nr 142, läggs fram förslag till ny lagstiftning om ordningen för betalning av fordringar vid utmätning och konkurs. De nya bestämmelserna är huvudsakligen upptagna i en förmånsrättslag som avses skola ersätta 17 kap. handelsbalken.

Förslaget till förmånsrättslag utgår från att alla borgenärer i princip skall behandlas lika. Fordringar får därför förmånsrätt till betalning endast om verkligt starka skäl finns härför. I lagförslaget skils mellan särskilda och allmänna förmånsrätter. Särskilda förmånsrätter belastar endast bestämd egendom och gäller vid både utmätning och konkurs. Allmänna förmånsrätter däremot avser i princip all gäldenärens egendom och gäller endast vid konkurs.

Beträffande de särskilda förmånsrätterna föreslås endast mindre ändringar i förhållande till vad som nu gäller. Alltjämt skall flertalet särskilda förmånsrätter utgöras av sådana som följer med panträtt eller retentionsrätt. Liksom f. n. skall det vid sidan av panträtt och retentionsrätt i huvudsak finnas endast två slags fordringar som är förenade med särskild förmånsrätt, nämligen fordran på grund av företagsinteckning och utmätningssfordran.

I fråga om de allmänna förmånsrätterna föreslås icke någon väsentlig ändring av löneborgenärens förmånsrätt. Även förmånsrätten för fordran på skatt eller allmän avgift föreslås skola bestå. I övrigt föreslås en utmönstring av vissa befintliga allmänna förmånsrätter.

Som en följd av förslaget kommer gruppen av oprioriterade fordringar att bli något större än f. n. De från ekonomisk synpunkt tyngst vägande fordringarna utan förmånsrätt torde emellertid även i fortsättningen komma att bli leverantörsfordringar och liknande. Böter och viten skall liksom f. n. ha minsta rätt. Även fordringar på grund av förverkande eller annan särskild rättsverkan av brott föreslås emellertid bli ställda efter andra fordringar.

Förmånsrättslagen har nära samband med jordabalken och föreslås därför träda i kraft samtidigt med denna, eller den 1 januari 1972.

Vid sidan av förslaget till förmånsrättslag framläggs i propositionen förslag till följdändringar i olika författningar. Dessutom föreslås vissa ändringar i det genom propositionen 1970: 20 framlagda förslaget till jordabalk samt en ny lag om retentionsrätt för fordran hos hotellgäst. Sistnämnda två förslag har hänvisats till tredje lagutskottet och behandlas i detta utskotts utlåtande 1970: 82.

Enligt utskottets mening innebär propositionens förslag till förmånsrättsordning en välbehövlig omarbetning och förenkling av de nuvarande invecklade och svåröverskådliga reglerna om ordningen för betalning av fordringar vid utmätning och konkurs. Utskottet kan ansluta sig till den princip som varit vägledande för lagstiftningsarbetet, nämligen att borgenärer bör behandlas lika om inte verkligt bärande skäl finns för att göra åtskillnad mellan dem. Vidare ser utskottet med tillfredsställelse att de s. k. tysta förmånsrätterna, vilka utgör ett besvärande osäkerhetsmoment vid kreditgivning och kreditvärdighetsprövning, har hållits tillbaka. Den föreslagna lagstiftningen innebär inte något slutligt ställningstagande till de omstridda frågorna om löneprivilegiets omfattning och förmånsrättsförhållandet mellan lönefordringar och fastighetsinteckningar. Dessa spörsmål kommer som anges i utskottets utlåtande nr 79 över propositionen nr 201 med förslag till lag om statlig lönegaranti vid konkurs m. m. att upptas till fortsatt prövning.

Utskottet behandlar i det följande väsentligen endast de frågor som aktualiserats i de motioner som väckts i anledning av propositionen eller eljest tilldragit sig utskottets särskilda uppmärksamhet.

Motionen I: 1487 av herrar Magnusson i Borås och Krönmark tar upp en speciell fråga angående löneprivilegiets omfattning. Enligt rättspraxis gäller att personer med väsentligt intresse i och bestämmande inflytande över ett företag i viss utsträckning har förvägrats förmånsrätt för löne- och pensionsfordringar i företagets konkurs. I propositionen föreslås, i 11 § tredje stycket förslaget till förmånsrättslag, en lagbestämmelse som knyter an till denna praxis. Bestämmelsen innebär i korthet att förmånsrätt inte skall tillkomma den som själv eller jämte närstående ägde väsentlig andel i företaget och som hade väsentligt inflytande över dess verksamhet.

Enligt motionärerna saknas bärande skäl för det föreslagna stadgandet. De anser det vara en förlegad uppfattning att beträffande förmånsrätten göra skillnad mellan sådana anställda som har äganderätt till viss del av företaget och övriga samt förmenar, under hänvisning till bl. a. 1967 års lagstiftning rörande pensionsstiftelser, att stadgandet strider mot en numera allmänt vedertagen och i lagstiftningen erkänd uppfattning på civilrättens, skatterättens, arbetsrättens, socialrättens och företagsekonominns områden. Konkurslagens bestämmelser om återvinning i konkurs är enligt motionärerna tillräckliga mot missbruk. Motionsyrkandet upptar begäran att stadgandet i fråga skall utgå. I andra hand framställs önskemål om att bestämmelsen ges en mer pregnant utformning.

I likhet med departementschefen och en helt övervägande remissopinion anser utskottet att det föreligger behov av en bestämmelse av det angivna slaget. Det kan inte vara riktigt att man för fall av missbruk på ifrågavarande område skall vara hänvisad till konkurslagens återvinningsregler. De jämförelser med annan lagstiftning som görs i motionen är enligt utskottets mening föga vägledande. I förevarande sammanhang är det fråga om att

avgöra hur vid konkurs tillgänglig egendom skall fördelas mellan konkurrerande borgenärer. Att lönekrav från t. ex. en företagsledare i av honom helt eller till väsentlig del ägt bolag därvid inte väger särskilt tungt torde vara uppenbart. Det bör också framhållas att propositionens förslag, även om det innebär en skärpning i förhållande till vad som nu gäller, inte är särskilt långtgående. För att löne- eller pensionskrav från en företagsledare skall bli undantagna från förmånsrätt krävs sålunda att vederbörande har såväl delägarintresse i företaget som väsentligt inflytande över detsamma. Beträffande den närmare utformningen av stadgandet må endast framhållas att det ligger i sakens natur att det är förenat med svårigheter att i en exakt lagtext ange det avsedda innehållet. Genom de ingående uttalanden om förslagets innebörd som förarbetena innehåller torde några olägenheter emellertid inte behöva föränledas härav. Beträffande den tidpunkt, till vilken företagsledarens inflytande skall hänföra sig, vill utskottet nämna att lagberedningen härom uttalat att förmånsrätt bör gälla i vanlig ordning, om andelsinnehavet avvecklats i så god tid före konkursen att något samband mellan vederbörandes inflytande och konkursen inte kan anses föreligga. I enlighet med det anförda avstyrker utskottet bifall till motionen.

Förmånsrätt i viss ökad utsträckning föreslås också i motionerna I: 1276 av herr Lindblad m. fl. och II: 1488 av herr Westberg i Ljusdal m. fl. Motionärerna yrkar under åberopande av ett remissyttrande av Svenska revisorssamfundet att riksdagen skall uttala att även revisorsarvoden bör utgå med förmånsrätt. Problematiken härvidlag har i propositionen utförligt behandlats av departementschefen (s. 106 f.) Utskottet kan i allt väsentligt ansluta sig till departementschefens uttalanden och avstyrker i enlighet härmed motionärernas förslag.

I motionerna I: 1275 av herr Annerås m. fl. och II: 1486 av herr Hovhammar m. fl. behandlas den omstridda frågan huruvida fordran på skatt eller allmän avgift bör vara förenad med förmånsrätt. För närvarande gäller att ett stort antal skatter och allmänna avgifter har privilegierats. Bortsett från skogsvårdsavgift har dessa fordringar förmånsrätt enligt 17 kap. 12 § handelsbalken, dvs. närmast framför oprioriterade fordringar. De har inbördes samma förmånsrätt, men denna är begränsad på olika sätt för olika slag av fordringar. Beträffande förmånsrätten för statlig inkomstskatt förutsätts t. ex. att skatten har förfallit till betalning före konkursbeslutet men inte tidigare än två år innan konkursansöknings gjordes. I propositionen föreslås som inledningsvis nämnts att förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter behålles. Vidare föreslås att man skall nöja sig med en allmän bestämmelse om förmånsrätt i förmånsrättslagen och ge detaljerade bestämmelser i ämnet på annat håll.

I motionerna yrkas att förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter upphävs. Motiveringen är i sammanfattning följande. Lagberedningen och ett övervägande antal remissinstanser har förordat att förmånsrätten av-

skaffas. Skatteprivilegiet har för staten knappast någon ekonomisk betydelse men är såsom en s. k. tyst förmånsrätt till särskild olägenhet för kreditgivningen. Staten har betydligt större möjligheter till riskutjämning än innehavare av oprioriterade fordringar. Skatteprivilegiet har avskaffats eller kommer att avskaffas i övriga nordiska länder.

Utskottet vill till en början erinra om den principiella utgångspunkten för ifrågavarande lagstiftning, nämligen att alla fordringar skall behandlas lika. I enlighet härmed bör skatteprivilegiet bibehållas endast om starka skäl föreligger härför. Vid frågans överbägande har utskottet funnit att sådana skäl är för handen. Skälen, som utförligt utvecklas av departementschefen, är bl. a. av ekonomisk natur. I motsats till motionärerna men i överensstämmelse med departementschefen anser utskottet att förmånsrätten långt ifrån kan sägas sakna ekonomisk betydelse för statsverket. De av departementschefen utvecklade skälen för ett bibehållande av förmånsrätten är i övrigt av indrivningsteknisk och skattemoralisk natur. Även från exekutionsekonomisk synpunkt kan skäl anföras för privilegiets bibehållande. Utskottet vill härvidlag framhålla att ett avskaffande av skatteprivilegiet kan befaras medföra ett stigande antal konkurser. Utan förmånsrätt för skattekrav skulle nämligen utmätningsmännen tvingas att i ökad omfattning verkställa utmätning för kronans fordringar. Detta skulle i sin tur föranleda andra borgenärer att begära gäldenären i konkurs, eftersom sådan ansökan inom viss tid efter utmätningen häver den förmånsrätt som utmätning ger. En utveckling som nu beskrivits är uppenbarligen inte önskvärd.

I enlighet med det anförda godtager utskottet propositionens förslag om skatteprivilegiets bibehållande och avstyrker motionerna I: 1275 och II: 1486.

I övrigt har propositionsförslagen icke givit anledning till några uttalanden från utskottets sida. Utskottet tillstyrker således att propositionen bifalles och avstyrker samtliga föreliggande motioner.

Utskottet vill tillägga att utskottet vid prövningen av de lagförslag som hänvisats till utskottet haft att utgå från de förslag till jordabalk, som förelagts riksdagen genom proposition 1970: 20, de förslag till ackordslag och lag om ändring i konkurslagen m. m., som upptagits i proposition 1970: 136, samt det förslag till lag om införande av nya jordabalken, som framlagts i proposition 1970: 145, sådana de nu föreligger. Utskottets yttrande avges alltså under den förutsättningen att dessa lagförslag genomföres utan ändringar som kan vara av betydelse för utformningen av nu behandlade lagförslag.

Utskottet hemställer,

A. att riksdagen med avslag på motionen II: 1487 antager 11 § tredje stycket i det genom propositionen nr 142 framlagda förslaget till förmånsrättslag;

B. att riksdagen med avslag på motionerna I: 1275 och II: 1486 antager 13 § i det under A. angivna förslaget;

C. att riksdagen antager nämnda förslag i övrigt;

D. att motionerna I: 1276 och II: 1488 icke föranleder någon riksdagens åtgärd; samt

E. riksdagen antager övriga genom propositionen nr 142 framlagda, av utskottet behandlade lagförslag.

Stockholm den 3 december 1970

På första lagutskottets vägnar:

ERIK ALEXANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Alexanderson (fp), Erik Svedberg (s), Schött (m)*, Svanström (cp), fru Lindström (s) och herr Helge Karlsson (s);

från andra kammaren: herrar Jönsson i Malmö (s), Hansson i Piteå (s), Sjöholm (fp), Oskarson (m), fru Bergander (s)*, herrar Polstam (cp), Jadestig (s) och fru Jonäng (cp).

* Ej närvarande vid utskottets justering.

Reservationer

vid B. i utskottets hemställan

1. av herr *Alexanderson* (fp), som ansett

dels att det avsnitt av utskottets yttrande på s. 47 som börjar med orden "Utskottet vill till" och slutar med orden "och II: 1486" bort ersättas med text av följande lydelse.

Utskottet vill till en början erinra om den principiella utgångspunkten för ifrågavarande lagstiftning, nämligen att alla fordringar skall behandlas lika. I enlighet härmed bör skatteprivilegiet bibehållas endast om verkligt starka skäl föreligger härför. Lagberedningen har från denna utgångspunkt efter ingående överväganden (SOU 1969: 5 s. 62—80) funnit att sådana skäl inte är för handen. Beredningen har sammanfattningsvis bl. a. åberopat att förmånsrätten numera är av underordnad betydelse för det allmänna, att privilegiet från de oprioriterade borgenärernas synpunkt innebär en diskriminering som ej är sakligt grundad och att något hinder mot att det avskaffas inte kan anses föreligga av hänsyn till gäldenären. Till samma uppfattning har de nordiska kommittéer som arbetar på reformering av konkurslagstiftningen kommit, och i Danmark har på den danska kommitténs förslag skatteprivilegiet redan slopats. Norge har genom provisorisk lagstiftning ta-

git ett stort steg i samma riktning. Finland väntas gå samma väg. Även flertalet remissinstanser har anslutit sig till beredningens förslag att upphäva förmånsrätten för skatter.

Enligt utskottets mening har de av departementschefen återopade skälen — väsentligen av ekonomisk, indrivningsteknisk och skattemoralisk natur — inte den tyngden att de motiverar ett bibehållande av skatteprivilegiet i dess nuvarande omfattning. Utskottet anser emellertid att det föreligger en avgörande skillnad mellan statens krav på källskattemedel och övriga skattekrav. Källskattemedel står praktiskt sett nära medel "som hör till annan till" och som enligt 17 kap. 2 § handelsbanken först skall uttagas ur gäldenärens bo. Till dessa belopp, som även vid effektiv kontroll snabbt kan stiga till betydande storlek, bör staten ha visst företräde. Den nuvarande förmånsrätten för skatter bör därför bibehållas såvitt gäller källskattemedel. I övrigt bör skatteprivilegiet upphävas.

Det framlagda förslaget till förmånsrättslag bör ändras i enlighet härmed. Ändringarna, som bör ske före lagens ikraftträdande den 1 januari 1972, kan lämpligen göras i samband med den översyn som enligt vad ovan anges kommer att äga rum.

dels att utskottet under B. bort hemställa,

B. att riksdagen i anledning av motionerna I: 1275 och II: 1486 *dels* antager 13 § i det under A. angivna förslaget, *dels* i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer att före lagens ikraftträdande förslag framläggs om ändring av paragrafen i enlighet med vad utskottet anfört.

2. av herrar *Schött* och *Oskarson* (båda m), vilka ansett

dels att det avsnitt av utskottets yttrande på s. 47 som börjar med orden "Utskottet vill till" och slutar med orden "och II: 1486" bort ersättas med text av följande lydelse.

Utskottet vill till en början erinra om den principiella utgångspunkten för ifrågavarande lagstiftning, nämligen att alla fordringar skall behandlas lika. I enlighet härmed bör skatteprivilegiet bibehållas endast om verkligt starka skäl föreligger härför. Lagberedningen har från denna utgångspunkt efter ingående överväganden (SOU 1969: 5 s. 62—80) funnit att sådana skäl inte är för handen. Beredningen har sammanfattningsvis bl. a. återopat att förmånsrätten numera är av underordnad betydelse för det allmänna, att privilegiet från de oprioriterade borgenärernas synpunkt innebär en diskriminering som ej är sakligt grundad och att något hinder mot att det avskaffas inte kan anses föreligga av hänsyn till gäldenären. Till samma uppfattning har de nordiska kommittéer som arbetar på reformering av konkurslagstiftningen kommit, och i Danmark har på den danska kommitténs förslag skatteprivilegiet redan slopats. Norge har genom provisorisk lagstiftning tagit ett stort steg i samma riktning. Finland väntas gå samma väg. Även flertalet

remissinstanser har anslutit sig till beredningens förslag att upphäva förmånsrätten för skatter.

Enligt utskottets mening har de av departementschefen åberopade skälen — väsentligen av ekonomisk, indrivningsteknisk och skattemoralisk natur — inte den tyngden att de motiverar ett bibehållande av skatteprivilegiet.

Det framlagda förslaget till förmånsrättslag bör därför ändras så att detta privilegium upphör. Ändringarna, som bör ske före lagens ikraftträdande den 1 januari 1972, kan lämpligen göras i samband med den översyn som enligt vad ovan anges kommer att äga rum.

dels att utskottet under B. bort hemställa,

B. att riksdagen i anledning av motionerna I: 1275 och II: 1486 *dels* antager 13 § i det under A. angivna förslaget, *dels* i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer att före lagens ikraftträdande förslag framläggs om upphävande av paragrafen och därav föranledda följdändringar.